МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: «Облік та аналіз розрахунків з контрагентами на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0710-оа-з
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньої програми «Облік і аудит»
А.О. Мельник
Керівник к.е.н., доцент Саенко О.Р.
Рецензент к.е.н., доцент Сьомченко В.В.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедрою _____Н.М. Проскуріна
«___»_____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Мельник Анастасії Олегівни

1. Тема роботи: Облік та аналіз розрахунків з контрагентами на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»
керівник роботи Саєнко О.Р., к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 30 червня 2021 року № 967-с.

2. Строк подання студентом роботи: 30 листопада 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, дані обліку та фінансової звітності підприємства.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити концептуальні основи управління дебіторською і кредиторською заборгованістю у сучасних умовах господарювання; вивчити бухгалтерський облік розрахунків з покупцями та постачальниками на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»; проаналізувати стан дебіторської та кредиторської заборгованості та напрями її оптимізації на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 6 рис., 23 табл., 10 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Саєнко О.Р., доцент	05.07.2021	05.07.2021
2	Саєнко О.Р., доцент	12.09.2021	12.09.2021
3	Саєнко О.Р., доцент	03.10.2021	03.10.2021

7. Дата видачі завдання: 05 липня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної Роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	05.07.2021 р. – 30.07.2021 р.	Виконано
2.	Написання вступу	01.08.2021 р. – 08.08.2021 р.	Виконано
3.	Виконання першого розділу	09.08.2021 р. – 12.09.2021 р.	Виконано
4.	Виконання другого розділу	13.09.2021 р. – 01.10.2021 р.	Виконано
5.	Виконання третього розділу	02.10.2021 р. – 16.10.2021 р.	Виконано
6.	Написання висновків	17.10.2021 р. – 01.11.2021 р.	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	01.11.2021 р. – 29.11.2021 р.	Виконано
8.	Подання роботи на кафедру	30.11.2021 р.	Виконано

Студент _____ А.О. Мельник
(підпис)

Керівник роботи _____ О.Р. Саєнко
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ В.В.Сьомченко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 110 стор., 3 розділи, 23 табл., 6 рис., 2 додатка, 77 джерел.

КОНТРАГЕНТИ, ОБЛІК, ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ГРОШОВІ КОШТИ, АНАЛІЗ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ОБІГОВІСТЬ, ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, УПРАВЛІННЯ

Об'єктом дослідження є процес обліку та аналізу розрахунків з контрагентами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів організації розрахунків з контрагентами.

Метою написання кваліфікаційної роботи є дослідження порядку організації обліку та аналізу розрахунків з контрагентами та розробка пропозицій щодо їх удосконалення.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися такі методи дослідження: табличний метод (при систематизації теоретичної інформації, що стосується видів заборгованості контрагентів та узагальненні економічних показників, що характеризують фінансово-господарський стан взагалі та стан дебіторської та кредиторської заборгованостей зокрема), методи аналізу й синтезу (при детальному вивченні загального фінансово-господарського стану підприємства, стану заборгованості контрагентів тощо), моделювання (при розробці універсальної моделі взаємозв'язків між зобов'язаннями, розрахунками та заборгованістю); методи оцінки фінансової діяльності: горизонтальний, вертикальний аналізи (при аналізі складу та структури дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо), метод фінансових коефіцієнтів, порівняльний аналіз (при систематизації видів заборгованості контрагентів).

Наукова новизна дослідження полягає в розробці комплексу теоретико-методологічних підходів по створенню та впровадженню політики управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві, зокрема:

удосконалено:

– методичний підхід до відображення в обліку резерву сумнівних боргів на підставі організації аналітичного обліку за групами боржників за умови використання субрахунку 363, що надасть можливість отримати інформацію про суми дебіторської заборгованості: що визнана сумнівною; в межах та понад резерву сумнівних боргів; що раніше була визнана безнадійною;

набули подальшого розвитку:

– організація обліку розрахунків з постачальниками щодо введення до рахунків 631 та 632 субрахунків, що дозволить розробити більш ефективну політику оперативного контролю кредиторської заборгованості на підставі урахування термінів та умов її погашення та дасть змогу покращити рівень управління в контексті нарощення ділової репутації підприємства;

– заходи до управління розрахунками з контрагентами (за рахунок проведення порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей для встановлення раціонального співвідношення їх розмірів), що дозволить підприємству забезпечити ефективність використання власних активів та пасивів;

– сутність поняття «минула подія» кредиторської заборгованості як перша з двох подій господарської операції, що здійснюється з метою збільшення економічних ресурсів (оприбуткування товарів, робіт, послуг, зарахування грошових коштів) в розрахунку на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване зменшення ресурсів при погашенні зобов’язань, що розкриває сутність поняття як господарської операції за результатами якої виникає заборгованість перед кредиторами.

SUMMARY

The qualification work contains 110 p., 3 sections, 23 tab., 6 fig., 2 annex, 77 references.

CONTRACTOR ACCOUNTING, ACCOUNTS RECEIVABLE, ACCOUNTS PAYABLE, CASH, ANALYSIS, EFFICIENCY, TURNOVER, COMMITMENTS, MANAGEMENT

The object of research is the process of organization of accounting and analysis of settlements with customers and suppliers operations.

The article of research is totality of theoretical, methodical and practical aspects of organization of calculations with contractors.

The aim of writing of qualifying work is research-and-development of order of organization of account and analysis of calculations with contractors suggestions in relation to their improvement.

For writing of qualifying work such methods of research were used: table method (with the systematization of theoretical information concerning the types of debts counterparties and synthesis of economic indicators that characterize financial and economic condition in general and condition of receivables and payables in particular), methods of analysis and synthesis (for a detailed study of the general financial and economic condition of the enterprise, counterparties the state of debt, etc.), modeling (when developing a universal model of the relationship between the commitments and debt by calculations) methods of evaluating financial performance: horizontal, vertical analysis (the analysis of the composition and structure of receivables and payables, etc.), the method of financial ratios, comparative analysis (with the systematization of species counterparties debt).

Scientific novelty of the research is to development of a complex of

theoretical and methodological approaches to creation and implementation of payables and receivables management policy at the enterprise, in particular:

improved:

– methodical approach to accounting for reserve for doubtful debts on the basis of the organization of analytical accounting of debtors groups when used sub-account 363, which will provide information on the amounts of accounts receivable: that is recognized as doubtful; within and beyond the provision for doubtful debts; It was previously recognized as hopeless;

were further developed:

– organization of the account of calculations with suppliers on introduction of bills in the 631 and 632 sub-accounts, to develop more effective policy the operative control of accounts payable on the basis of the account terms and conditions of repayment and will improve the level of management in the context of building the business reputation of the enterprise.

– methodical approach to display information about settlements with counterparties (through a comparative analysis of receivables and payables for the establishment of a rational aspect ratio), use of which will strengthen the analytical value of the economic information, will make it possible to evaluate the actual condition and qualitative composition of receivables and payables;

– characteristics of the concept of «past event» as the first of two events of business transaction carried out with purpose of increasing economic resources (receipt of goods, works, services, pre-payment) in order to gain from their use more benefits than the expected reduction in resources to settle the obligation that reveals the essence of the concept as a business transaction as a result of which there is debt owed to creditors.

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ДЗ – дебіторська заборгованість

КЗ – кредиторська заборгованість

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

П(С)БО – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку

МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності

ПДВ – податок на додану вартість

ПП – приватне підприємство

ПКУ – Податковий кодекс України

м. – місто

рах. – рахунок

ф. – форма

грн. – гривень

р. – рік

% – відсотки

Δ – зміна у динаміці

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
РЕФЕРАТ
SUMMARY
ЗМІСТ
СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ
ВСТУП..... 11
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ І КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ
1.1 Місце управління дебіторською заборгованістю в системі управління підприємством…….. 16
1.2 Економічна сутність кредиторської заборгованості як складової зобов'язань підприємства……..……. 20
1.3 Нормативно-правове регулювання розрахунків із постачальниками і покупцями…… 24
РОЗДІЛ 2 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ НА ТОВ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАВОД ВИСОКОВОЛЬТНОГО ОБЛАДНАННЯ»
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства…… 31
2.2 Організаційно-методичні засади обліку операцій по розрахунках з покупцями…… 34
2.3 Аналітичний та синтетичний облік операцій по розрахунках з постачальниками……... 49
2.4 Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами підприємства……. 58
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ СТАНУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ НА ТОВ

«ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАВОД ВИСОКОВОЛЬТНОГО ОБЛАДНАННЯ»
3.1 Оцінка впливу дебіторської заборгованості на результати діяльності підприємства…… 62
3.2 Аналіз стану кредиторської заборгованості на підприємстві…… 75
3.3 Напрями оптимізації розрахунків з покупцями та постачальниками підприємства……..……... 86
ВИСНОВКИ…… 97
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ……..... 100
ДОДАТОК А Баланс (Звіт про фінансовий стан) підприємства за 2020рік…..... 107
ДОДАТОК Б Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний доход) підприємства за 2020 рік ……..……. 109

ВСТУП

Ринкові умови господарювання вимагають приведення до дії факторів, які здійснюють безпосередній вплив на ефективність управління. Вирішенню цієї проблеми сприяє раціоналізація інформаційного забезпечення. Збільшення обсягів та різновидів інформації зумовлює система суспільно-господарських відносин і, зокрема, фінансових відносин на рівні держави і на рівні суб’єктів господарської діяльності.

Фінансове середовище зумовлює функціонування та взаємодіє з системою розрахунків, яка опосередковує фінансово-господарську діяльність. Розрахунки, маючи постійно діючий, динамічний характер, потребують певних управлінських впливів, що виробляються на основі переробки чисельних потоків різноманітної економічної інформації, провідна роль у загальній сукупності якої належить обліковій інформації.

Результати оцінки стану розрахунків підприємства дають можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан, визначити необхідні для цього шляхи удосконалення та заходи, які необхідно застосувати з даною метою, відібрати з них найбільш прийнятні та доцільні для кожного окремого підприємства і на цій основі розробити комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи покращення їх стану. Можна виділити такі основні завдання управління розрахунками з контрагентами: зниження частки простроченої дебіторської заборгованості; збільшення оборотності дебіторській заборгованості; робота з покупцями з метою вчасної оплати ними їхніх зобов'язань; використання прогресивних форм розрахунків; регулювання обсягу кредиторської заборгованості; запобігання виникненню кредиторської заборгованості з розрахунків по податках та інших обов'язкових платежах; оптимізація рівнів різних видів кредиторської заборгованості та частки її загального обсягу в структурі капіталу підприємства.

Над проблемою розрахунків з контрагентами проводиться велика дослідницька робота як в Україні, так і за кордоном. До наукових діячів України і країн СНД, які внесли значний вклад до вирішення проблеми, слід віднести І.А. Александрова, М.Д. Білик, І.А. Бланка , В.І. Гребельного, В.В. Ковальова, О. Конторщикову, Н.М. Новікову, А.Н. Поддерьогіна, С.Ю. Тітова та інших. У цих роботах розглянуті різні аспекти управління заборгованістю підприємства.

Проведений аналіз відносно впливу чинників на загальний розмір заборгованості контрагентів (зокрема дебіторської та кредиторської заборгованостей) в економічній літературі свідчить про відсутність єдиного їх визначення як українськими авторами, так і зарубіжними. Актуальність і недослідженість цих проблем визначили вибір теми дипломної роботи.

Метою написання кваліфікаційної роботи є дослідження порядку організації обліку та аналізу розрахунків з контрагентами та розробка пропозицій щодо їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

– дослідити та розвинути характеристику поняття «минула подія» кредиторської заборгованості;

– дослідити існуючу систему обліку операцій по розрахунках з дебіторами та кредиторами;

– удосконалити організацію обліку резерву сумнівних боргів;

– удосконалити аналітичний облік розрахунків з постачальниками;

– проаналізувати стан розрахунків з контрагентами, зокрема покупцями та постачальниками;

– визначити заходи щодо управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Об’єктом дослідження є процес обліку та аналізу розрахунків з контрагентами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та

практичних аспектів організації розрахунків з контрагентами.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися такі методи дослідження: табличний метод (при систематизації теоретичної інформації, що стосується видів заборгованості контрагентів та узагальненні економічних показників, що характеризують фінансово-господарський стан взагалі та стан дебіторської та кредиторської заборгованостей зокрема), методи аналізу й синтезу (при детальному вивченні загального фінансово-господарського стану підприємства, стану заборгованості контрагентів тощо), моделювання (при розробці універсальної моделі взаємозв'язків між зобов'язаннями, розрахунками та заборгованістю); методи оцінки фінансової діяльності: горизонтальний, вертикальний аналізи (при аналізі складу та структури дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо), метод фінансових коефіцієнтів, порівняльний аналіз (при систематизації видів заборгованості контрагентів).

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи були підручники, навчальні посібники, нормативно-правові акти, матеріали науково-практичних конференцій, інформація, отримана з мережі Інтернет, фінансова звітність ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

Наукова новизна дослідження полягає в розробці комплексу теоретико-методологічних підходів по створенню та впровадженню політики управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві, зокрема:

удосконалено:

– методичний підхід до відображення в обліку резерву сумнівних боргів на підставі організації аналітичного обліку за групами боржників за умови використання субрахунку 363, що надасть можливість отримати інформацію про суми дебіторської заборгованості: що визнана сумнівною; в межах та понад резерву сумнівних боргів; що раніше була визнана безнадійною;

набули подальшого розвитку:

– організація обліку розрахунків з постачальниками щодо введення до рахунків 631 та 632 субрахунків, що дозволить розробити більш ефективну політику оперативного контролю кредиторської заборгованості на підставі урахування термінів та умов її погашення та дасть змогу покращити рівень управління в контексті нарощення ділової репутації підприємства;

– заходи до управління розрахунками з контрагентами (за рахунок проведення порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей для встановлення раціонального співвідношення їх розмірів), що дозволить підприємству забезпечити ефективність використання власних активів та пасивів;

– сутність поняття «минула подія» кредиторської заборгованості як перша з двох подій господарської операції, що здійснюється з метою збільшення економічних ресурсів (оприбуткування товарів, робіт, послуг, зарахування грошових коштів) в розрахунку на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване зменшення ресурсів при погашенні зобов'язань, що розкриває сутність поняття як господарської операції за результатами якої виникає заборгованість перед кредиторами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці конкретних дій по формуванню та впровадженню політики управління розрахунками з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

Розробки, рекомендації і висновки виконаної роботи доповідались, обговорювались й одержали позитивну оцінку на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави» та XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях», доповідь на тему: «Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль та управління як запорука успішного розвитку підприємства». За результатами дослідження опублікована стаття у фаховому виданні на тему: «Історичні аспекти формування та розвитку

бухгалтерського обліку».

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 110 сторінок. Робота містить 6 рисунків, 23 таблиць. Список використаних джерел включає 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ І КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Місце управління дебіторською заборгованістю в системі управління підприємством

З метою забезпечення збільшення прибутку господарчі суб'єкти застосовують різноманітні важелі впливу для розширення клієнтської бази і зростання обсягів реалізації. У свою чергу це призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. Разом із зростанням величини дебіторської заборгованості виникає потреба її управлінні.

Як правило, у підприємства виникають наступні проблеми пов'язані з управлінням дебіторською заборгованістю:

– визнання дебіторської заборгованості (що вважати дебіторською заборгованістю);

– оцінка дебіторської заборгованості (в якій оцінці, або за якою вартістю відображати ту дебіторську заборгованість);

– «стягнення» дебіторської заборгованості (як отримувати гроші за неоплаченими рахунками та відображати це в бухгалтерських записах).

Величина дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами, які можна поділити на внутрішні та зовнішні [36, с. 127].

До зовнішніх факторів управління дебіторською заборгованістю можна віднести:

– «стан державної економіки (спад виробництва збільшує розміри дебіторської заборгованості);

– стан розрахунків (криза неплатежів призводить до зростання

дебіторської заборгованості);

– ефективність грошово-кредитної політики НБУ (обмеження емісії викликає нестачу готівки та ускладнює розрахунки);

– рівень інфляції (у разі високої інфляції дебітори не поспішають позбавитись боргів - чим пізніший строк сплати боргу, тим менша його сума);

– вид продукції (при виробництві сезонної продукції дебіторська заборгованість може зростати);

– місткість ринку і ступень його насиченості (у разі насичення ринку певним видом продукції можуть виникати труднощі з її реалізацією)» [36, с. 128].

До внутрішніх факторів управління дебіторською заборгованістю можна віднести:

– «кредитна політика підприємства (неправильне встановлення строків і умов надання кредитів; неправильне визначення критеріїв кредитоспроможності та платоспроможності клієнтів; ненадання знижок при достроковій оплаті ними рахунків; невраховані ризики);

– види розрахунків (використання розрахунків, які гарантують платіж, можуть скорочувати розміри дебіторської заборгованості);

– стан контролю за дебіторською заборгованістю;

– професіоналізм менеджерів, які управляють дебіторською заборгованістю підприємства;

– інші фактори» [37, с. 14].

Визначення сутності дебіторської заборгованості вітчизняними вченими є близькими до поняття, наведеного у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість». Наприклад, проф. Ф. Ф. Бутинець визначає дефініцію дебіторської заборгованості «як суму заборгованостей підприємств на певну дату» [15, с. 360]. Серед зарубіжних авторів дебіторська заборгованість трактується як така, що «виникає в процесі реалізації товарів, робіт, послуг» [13, с. 141]. Ю. Бріхгем

та М. Ерхард визначають дебіторську заборгованість «як суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари» [12, с. 211]. Проведені дослідження зазначають, що у чинних національних стандартах бухгалтерського обліку існують суперечності щодо інтерпретації, визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості. У зв'язку з чим виникає потреба в дослідженні економічної сутності та класифікації дебіторської заборгованості. Основні визначення поняття «дебіторська заборгованість» на основі даних наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «дебіторська заборгованість»

Автор	Визначення
1	2
Західна наукова школа	
Юджин Ф. Брігхем, Майкл С. Ерхардт [12]	«Дебіторська заборгованість – це суми, які компанії-споживачі винні нашій компанії»
Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович [15]	«Дебіторська заборгованість – це грошові суми, які винні фірмі клієнти, що придбали в неї які-небудь продукти або послуги. Дебіторська заборгованість являє собою частину оборотних активів, яку називають ще розрахунками дебіторів (або розрахунками до отримання)»
Вітчизняна наукова школа	
Бланк І.О. [7]	«Поточна дебіторська заборгованість характеризує суму заборгованість користь підприємства, що представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб за розрахунками за товари, роботи, послуги, видані аванси тощо «
Бєлозерцев В. [2]	«Дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент часу відображений у балансі підприємства як актив»
Дубровська Є., Смачило В. [25]	«Дебіторську заборгованість можна визначити як оборотний актив підприємства, який виникає в його збутовій діяльності і характеризується взаємовідносинами контрагентами по сплаті вартості отриманого товару(робіт, послуг)»
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [29]	«Дебіторська заборгованість – сума заборгованості підприємству від юридичних або фізичних осіб на певну дату, що виникає внаслідок господарських стосунків між ними»
Лігоненко Л.О., Новікова Н.М.	«Дебіторська заборгованість – це включені у склад майна підприємства майнові вимоги до інших осіб, що є боржниками в

Продовження таблиці 1.1

1	2
[36]	правовідносинах, які виникають за різних обставин»
Калабухова С.В [31]	«Дебіторська заборгованість – важливий компонент оборотного капіталу, економічна суть якого полягає в особливостях діючих форм розрахунків між підприємствами і характеризується періодом часу, який проходить від моменту відвантаження продукції, виконання робіт і надання послуг до моменту повної їх оплати»
Момот Т.В. [39]	«Дебіторська заборгованість – це безвідсоткова позика контрагентам»
Мочерний С.В, Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. [40]	«Дебіторська заборгованість – сума боргів підприємству, організації, фізичній особі від інших суб'єктів господарських відносин внаслідок несвоєчасних розрахунків за товари, послуги, виконані роботи»
Новікова Н.М. [43]	«Поточна дебіторська заборгованість підприємства за товари (роботи, послуги) представляє собою суму грошової та майнової заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників (попередня оплата), щодо яких у торговельного підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу»

У П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість визначається «як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату» [49]. При цьому дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів чи інших активів. Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів призначена для перепродажу.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської заборгованості. Тому така заборгованість, згідно п.4 П(С)БО №13 «Фінансові інструменти», є «фінансовим активом призначеним для перепродажу і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту» [50].

Визначення наведене в П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» є

ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, у тому числі і ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями, тобто «активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку» [8, с. 18].

У п.4 П(С)БО №13 «Фінансові інструменти» надається визначення дебіторській заборгованості, що непризначена для продажу: «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу» [50]. Дане поняття більш точно розкриває сутність категорії «дебіторська заборгованість».

Таким чином, на основі аналізу чинних нормативних документів бухгалтерського обліку можна зробити висновок: дебіторська заборгованість є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу боржникові активів, робіт послуг та не є фінансовим активом, призначеним для його реалізації.

1.2 Економічна сутність кредиторської заборгованості як складової зобов’язань підприємства

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання – це «заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди» [51].

Загородній А.Г. трактує зобов'язання таким чином: «це правовідносини, відповідно до яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, сплатити кошти) або утриматися від такої дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання зобов'язання» [29, С. 277].

Аналіз наукової літератури свідчить, що питання загальної сутності та особливостей класифікації кредиторської заборгованості підприємства є одним із пріоритетних напрямків багатьох традиційних досліджень Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, І.В. Орлова, Н.М. Ткаченко, Ю.С. Цал-Цалко, К.С. Сурніної, Н.І. Верхоглядової та інші [9, с. 26].

Незважаючи на давню історію існування кредиторської заборгованості в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття (див. табл. 1.2).

Так, А.Б. Борисов, визначає кредиторську заборгованість «як грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені» [10, с. 437].

Таблиця 1.2 – Визначення категорії «кредиторська заборгованість»

Автор	«Кредиторська заборгованість»
1	2
І.А. Бланк [7, с. 162]	«Це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо».
А.Б. Борисов [10, с. 437]	«Це грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені».
Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька [13, с. 387]	«Це форма розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати)».
Великий економічний словник [17, с. 247]	«Заборгованість даної організації іншим організаціям, робітникам і особам, які називаються кредиторами.
С.Ф. Голов, В.М. Костюченко [21, с. 320]	«Це суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит».
Г.О. Партин, А.Г. Загородній [44, с. 12]	«Це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк»

Продовження таблиці 1.2

1	2
Н.М. Ткаченко [58, с. 683]	«Це тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі».
Н.В. Чабанова, Ю.А. Василенко [67, с. 413]	«Це особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією і її кредиторами»
Черкас Д.І. [60, с. 153].	«Кредиторська заборгованість виникає (або погашається) при здійсненні організацією будь-яких операцій, пов'язаних з рухом грошових засобів, матеріальних ресурсів або прийняттям на себе відповідних зобов'язань».
Ю.С. Цал-Цалко [66, с. 260]	«Це тимчасове залучення активів у господарську діяльність підприємства за рахунок тимчасово безоплатного одержання майна інших суб'єктів господарювання».

Ф.Ф Бутинець., Л.Л Горецька розглядають кредиторську заборгованість «як форму розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати)» [13, с. 387].

У свою чергу С.Ф. Голов та В.М. Костюченко зазначають, що «кредиторська заборгованість, рахунки до оплати (Accounts Payable) – це суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг у кредит» [21, с. 320].

Г.О. Партин та А.Г. Загородній наголошують, що кредиторська заборгованість – «це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк» [44, с. 12].

Ю.С. Цал-Цалко ідентифікує кредиторську заборгованість як «тимчасове залучення активів у господарську діяльність підприємства за рахунок тимчасово безоплатного одержання майна інших суб'єктів господарювання» [66, с. 260].

У великому економічному словнику під кредиторською заборгованістю

розуміється «заборгованість даної організації іншим організаціям, робітникам і особам, які називаються кредиторами» [17, с. 247].

Н.М. Ткаченко стверджує, що «кредиторська заборгованість – це тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі» [58, с. 683].

Н.В. Чабанова та Ю.А. Василенко зазначають, що «як правова категорія кредиторська заборгованість – це особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією і її кредиторами. Організація володіє і користується кредиторською заборгованістю, але вона зобов'язана повернути чи виплатити дану частину майна кредиторам, що мають права вимоги на неї. Дана частина майна – це борги організації, чуже майно, чужі кошти, що знаходяться у володінні організації-боржника» [67, с. 413].

Кредиторська заборгованість, на думку І.А. Бланка, – «це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо» [7, с. 162].

Черкас Д.І. вважає, що «кредиторська заборгованість виникає (або погашається) при здійсненні організацією будь-яких операцій, пов'язаних із рухом грошових засобів, матеріальних ресурсів або прийняттям на себе відповідних зобов'язань» [60, с. 153].

Отже, кредиторська заборгованість виникає після отримання товарів, робіт, послуг, авансу та нарахування заробітної плати, податків, зборів тощо, тобто як наслідок минулих подій.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення (недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів).

Встановлено, що термін «минула подія» використовується в національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, проте дане визначення потребує уточнення. Розмежування першої та другої подій за господарськими операціями наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Розкриття змісту першої та другої подій кредиторської заборгованості

Господарська операція	Перша подія, що призводить до виникнення зобов'язань	Друга подія, що здійснюється з метою погашення зобов'язань
Надходження запасів, робіт, послуг від постачальників	Оприбуткування запасів, одержання робіт, послуг від постачальника (підрядника)	Перерахування грошових коштів постачальнику (підряднику) за одержані запаси, роботи, послуги
Реалізація товарів, робіт, послуг покупцям	Зарахування передоплати від покупців	Відвантаження товарів, робіт, послуг покупцям в рахунок отриманої передоплати

Запропоновано визначення терміна «минула подія» як перша з двох подій господарської операції, що здійснюється з метою збільшення економічних ресурсів (оприбуткування товарів, робіт, послуг, зарахування грошових коштів) в розрахунку на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване зменшення ресурсів при погашенні зобов'язань.

1.3 Нормативно-правове регулювання розрахунків із постачальниками і покупцями

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності зосереджені у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 10 «Дебіторська заборгованість».

Норми цього Положення (стандарту) використовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності, крім бюджетних установ.

За П(С)БО 10 дебіторська заборгованість «визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід і

може бути достовірно визначена її сума» [48].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг й оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочки платежу за продукцію товари, роботи, послуги з утворенням від цієї різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових і/або їх еквівалентів, призначених до отримання за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається в підсумок балансу за чистою реалізаційною вартістю. За П(С)БО 10 «чиста реалізаційна вартість – це сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів» [48]. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу розраховується величина резерву сумнівних боргів.

За П(С)БО 10 «сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, за якою існує невпевненість її погашення боржником» [48]. Величина сумнівних боргів визначається враховуючи платоспроможність окремих дебіторів, питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Класифікаційними ознаками дебіторської заборгованості є терміни її непогашення та встановлений коефіцієнт сумнівності для кожної групи.

Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, враховуючи фактичну суму безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди [11, с. 42].

За П(С)БО 10 «частина довгострокової дебіторської заборгованості, призначеної погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу,

відображається на цю ж дату в складі поточної дебіторської заборгованості» [48].

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за їх теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності наведено у П(С)БО 10 у пункті 13.

Окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості не існує. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ №7 «Фінансові інструменти: розкриття», МСБО №32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО №39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів [13, с. 209]. При цьому дані стандарти не дають чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. П.9 МСБО №39 зазначає: «позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку» [20]. Таке тлумачення зазначеної категорії є ширшим у порівнянні з розкриттям у національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

Уточнення вимагає визначення поточної дебіторської заборгованості, оскільки згідно з П(С)БО 10, вона «за продукцію, товари, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів і послуг та оцінюється за первісною вартістю» [19, с. 441]. Але визнання поточної дебіторської заборгованості не завжди слід пов’язувати з доходом. Дохід, як зазначають Е.Є. Хендріксен і М.Ф. Ван Бреда, «вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень» [65, с. 115], тому якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом. Так, надання авансів за ще непередану продукцію призводить до

виникнення дебіторської заборгованості, хоча доходу тут немає. Дані зауваження повинні бути враховані при подальшому вдосконаленні нормативної бази.

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності відображені у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання». Цей стандарт застосовується з врахуванням відмінностей оцінки та розкриття інформації про зобов'язання, встановлених іншими П(С)БО.

«Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому в результаті його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду» [41, с. 242].

Розкриття інформації про зобов'язання у примітках до фінансових звітів наведено у П(С)БО 11 «Зобов'язання» п.20.

Взагалі зобов'язання – це офіційна обіцянка, як правило, у письмовій формі, котра потребує беззастережного виконання.

Згідно зі ст. 151 ЦК України, «в силу зобов'язання одна особа (боржник) повинна вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як наприклад: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання» [68].

Організація бухгалтерського обліку заборгованостей та забезпечень регулюється наступними нормативними документами:

− Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» №996-XIV від 16.07.99 р.;

− План рахунків бухгалтерського обліку підприємств, організацій та установ, затверджений наказом Міністерства фінансів України №291 від 30.11.99 р.;

− Податковий кодекс України №2755-VI від 22 грудня 2010 р. (із змінами та доповненнями);

− Господарський кодекс України №436-IV від 16 січня 2003 р. (зі змінами та доповненнями).

У цих нормативних документах визначені основні засади виникнення заборгованостей, їх оформлення договорами.

Ведення бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості та складання фінансової звітності здійснюється відповідно до таких положень (стандартів) бухгалтерського обліку:

− НП(с)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений наказом Міністерства фінансів України №73 від 07.02.2013р.

− П(с)БО №10 «Дебіторська заборгованість», затверджений наказом Міністерства фінансів України №237 від 08.10.99 р.

− П(с)БО №11 «Зобов`язання», затверджений наказом Міністерства фінансів України №20 від 31.01.2000 р.

− Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних цінностей, грошових коштів та документів, розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України №69 від 11.08.94 р.

− Постанова Кабінету міністрів України від 2 березня 2011р. №174 Питання обліку заборгованості.

− Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України №88 від 24.05.95р.

− Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою №22 від 21.01.04 р., з наступними змінами та доповненнями.

Інформація щодо сум заборгованостей за розрахунками з покупцями та постачальниками відображається у фінансовій звітності (форма №1 Баланс та форма №5 Примітки до річної фінансової звітності).

Зокрема у примітках до фінансової звітності наводиться така

інформація:

– «перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;

– перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості;

– склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість;

– метод визначення величини резерву сумнівних боргів;

– сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення» [14, С. 195-203].

Загальний строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено (позовна давність) встановлюється у три роки.

Скорочені строки давності тривалістю шість місяців передбачені ст.72 Цивільного кодексу України:

– «про стягнення неустойки (штрафу, пені);

– про недоліки проданих речей (ст.237 Кодексу);

– що випливають з поставки продукції неналежної якості (ст.249 Кодексу);

– про виявлені недоліки у роботі, виконаній за договором підряду (ст.343 Кодексу);

– про недоліки у роботі, виконаній за договором побутового замовлення (ст.350 Кодексу)» [68].

Перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов, тобто з дня, коли юридична особа узнала або повинна була узнати про порушення свого права.

Особливо детально контролюються операції по заборгованості до 6-ти місяців, до 1 року, спірної (суперечної), заборгованості з простроченим терміном позовної давності (3 роки), порядок списання прострочених дебіторської і кредиторської заборгованостей).

«Дебіторська заборгованість, відносно якої закінчився термін позовної

давності, списується за рішенням керівника підприємства на результати фінансово-господарської діяльності. Списання боргу внаслідок неплатоспроможності боржника за рішенням суду не є підставою для зміни заборгованості; вона повинна бути перенесена відображатися на позабалансовому рахунку протягом п'яти років, упродовж яких здійснюється контроль майнового стану боржника на предмет виникнення можливості погашення такого боргу.

Нестача продукції, матеріалів або невідповідність їх якості умовам договору викликає штрафні санкції і повернення такої продукції. У цьому разі виробник повинен компенсувати сплачену покупцем суму, а продукцію віддати на переробку. З винних осіб необхідно стягувати (частково або повністю) завдані підприємству збитки» [35, с. 172].

Затримка в оплаті продукції негативно позначається на фінансовому стані підприємства, тому доцільно у штаті мати юриста для роботи з претензійно-позовними справами, який би займався оптимізацією дебіторської заборгованості.

Таким чином, комплекс організаційно-правових питань роботи підприємства належить до розряду актуальних ринковому середовищі, що вимагає посиленої уваги як з боку управління, так і з боку бухгалтерської служби.

РОЗДІЛ 2
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ НА ТОВ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАВОД ВИСОКОВОЛЬТНОГО ОБЛАДНАННЯ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Запорізький завод високовольтного обладнання» далі «товариство», діє на підставі статуту, Законів України «Про господарські товариства», «Про власність», Цивільного та господарського кодексів України та інших законодавчих актів.

Місцезнаходження товариства: Запорізька область, с. Володимирівське, вул. Першотравнева, 13.

Товариство створюється з метою отримання прибутку шляхом задоволення потреб підприємств, установ та організацій всіх форм власності і громадян у товарах та послугах, що виробляються у сферах, визначених предметом діяльності товариства, для реалізації за рахунок отриманого прибутку соціальних та економічних потреб учасників.

Предметом діяльності товариства є:

– виробництво електророзподільної та контрольної апаратури;

– будівництво будівель;

– інші спеціалізовані будівельні роботи;

– ремонт і технічне обслуговування електронно-обчислювальної техніки;

– оптова торгівля іншими машинами та устаткуванням;

– монтаж металевих конструкцій;

– надання побутових послуг населенню та підприємствам і організаціям;

– надання транспортних послуг підприємствам та приватним особам.

Фінансово-господарська діяльність ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» здійснюється з урахуванням вимог діючого законодавства.

ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» бухгалтерський облік веде за повною формою, встановленою для підприємств Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Підприємство здійснює оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, складає фінансову, статистичну, податкову звітність, і подає її у встановленому порядку і обсязі відповідним органам, а також засновнику.

ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» веде бухгалтерський облік господарських операцій щодо майна і результатів своєї діяльності в натуральних одиницях, в узагальненому грошовому вимірі шляхом безперервного документального і взаємопов’язаного їх відображення.

На підприємстві використовується централізована система збору та обробки інформації, коли вся облікова робота зосереджена у центральній бухгалтерії. Облік на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» ведеться у програмі 1С.

Статистична, фінансова та податкова звітність складається та подається до відповідних органів у повному обсязі.

Бухгалтерський облік товариства ведеться з урахуванням вимог закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та наказу директора підприємства №2 від 04 січня 2018 року «Про облікову політику товариства».

Відповідальність за підготовку та достовірне відображення інформації у фінансових звітах у відповідності до чинного законодавства несе управлінський персонал. Задекларовані положення товариством

виконуються, звітність складається правильно і своєчасно подається до контролюючих органів.

Розглянемо основні фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» за 2018 – 2020 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення: +,- 2020 р. до	
				2018 р.	2019 р.
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	27093	52357	75145	48052	22788
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	22321	45801	64972	42651	19171
Валовий прибуток, тис. грн.	1920	5787	8669	6749	28820
Чистий прибуток (збиток) тис. грн.	-458	1961	2624	3082	663
Власний капітал, тис. грн.	19523	21484	23555	4032	2071
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	12269	11170	21186	8917	10016
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	30	34	37	7	3
Фондовіддача	1,82	4,1	3,07	1,25	-1,03

Аналізуючи дану таблицю, слід відмітити, що дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг з кожним роком зростав і у 2020 році становив 75145 тис. грн., внаслідок цього зростав і чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Цей показник у 2020 році у порівнянні з 2018 роком зріс на 42651 тис. грн. Здійснюючи основну операційну діяльність товариство одержує валовий прибуток, який також має тенденцію до зростання по роках. Щодо чистого прибутку, то позитивне значення спостерігається у 2019 та 2020 рр., а у 2018 році підприємство отримало чистий збиток у сумі 458 тис. грн.

Власний капітал з 2018 року по 2020 рік збільшився на 4032 тис. грн., що є позитивним явищем. Однак, протягом аналізованого періоду спостерігається нестійка тенденція до зміни середньорічної вартості

основних засобів. Однак, у 2020 р. їх вартість зросла до 21186 тис. грн.

Показник фондовіддачі також має нестійку тенденцію до зростання. Тобто, на одиницю фондів приходиться більше одиниці реалізованої продукції (у 2018 р. він становив 1,82, а у 2020 – 3,07).

Отже, в цілому фінансово-господарські показники діяльності підприємства за аналізований період свідчать про задовільне функціонування та наявність тенденцій до покращення подальшої діяльності підприємства, але все ж нашому підприємству необхідно більш ефективно управляти основними фондами.

2.2 Організаційно-методичні засади обліку операцій по розрахунках з покупцями

В процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми покупцями та постачальниками, бюджетом, податковими органами. Після відвантаження продукції оплата надходить не одразу, тобто відбувається кредитування покупця. У зв’язку з чим, кошти підприємства протягом періоду (від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу) перетворюються у дебіторську заборгованість.

«Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи» [4, с. 172].

«За даними бухгалтерського обліку можна визначити суму заборгованості на будь-яку дату, але звичайно така сума визначається на дату балансу. Оскільки відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку підприємства подають також проміжну (квартальну)

звітність, то суму дебіторської заборгованості підприємства слід визначати щоквартально» [19, с. 442].

Дебіторська заборгованість відображається у формі 1 «Баланс» у складі активів. «Активи підприємства – це ресурси, що контролюються підприємством, від використання яких очікується отримання економічних вигід у майбутньому. Звичайно економічна вигода від дебіторської заборгованості виражається в тому, що підприємство в результаті погашення такої заборгованості розраховує рано чи пізно отримати грошові кошти або їх еквіваленти» [37].

«Відповідно, дебіторську заборгованість можна визнати активом тільки тоді, коли є ймовірність її погашення боржником. Якщо такої ймовірності немає, суму дебіторської заборгованості слід списати» [15, с. 390].

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 160 «Балансу») відображається заборгованість покупців або замовників за реалізовану продукцію, товари, що призначена для реалізації (крім заборгованості, яка забезпечена векселем). Дана стаття узагальнює результати по рахункам 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», а також по рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». В розрізі її можна розглянути у «Розшифровці статей балансу» .

Відповідно до П(С)БО 10 «дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову та поточну. Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [48].

Поточна дебіторська заборгованість в залежності від платоспроможності дебіторів поділяється на три види (таблиця 2.2).

В балансі поточна дебіторська заборгованість поділяється на «заборгованість покупців і замовників та іншу поточну дебіторську заборгованість. Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги). Замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору» [52, с. 258].

Таблиця 2.2 – Класифікація поточної дебіторської заборгованості в залежності від платоспроможності дебіторів

<table>
<tr><td>Вид дебіторської заборгованості</td><td>Товарна</td><td>Нетоварна</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Нормальна</td><td colspan="2">Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у погашенні її боржником</td></tr>
<tr><td>Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»</td><td>Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами»</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Сумнівна</td><td colspan="2">Дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у погашенні її боржником</td></tr>
<tr><td>Пов’язана зі створенням на балансі резерву сумнівних боргів</td><td>Резерв сумнівних боргів не нараховується</td></tr>
<tr><td>Безнадійна</td><td colspan="2">Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її непогашенні боржником (недостатність майна боржника у разі визнання його банкрутом, дія форс-мажорних обставин, смерть або позбавлення волі фізичних осіб-боржників) або за якою минув строк позовної давності</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td colspan="2">Перехід, пов’язаний із списанням з балансу дебіторської заборгованості, оскільки вона перестає відповідати визначенню активу. Визнається в тому звітному періоді, в якому підприємство отримало інформацію про те, що така заборгованість не буде повернута</td></tr>
<tr><td>Списується за рахунок резерву сумнівних боргів (метод поправок)</td><td>Списується безпосередньо на витрати періоду (метод прямого списання)</td></tr>
</table>

«До розрахунків за іншою дебіторською заборгованістю відносяться розрахунки з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями, строк оплати яких припадає на поточний або наступний господарський рік, різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами .

Поточна дебіторська заборгованість за виготовлену продукцію

визнається активом одночасно з визнанням доходу від її реалізації і оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів (їх еквівалентів), що підлягають отриманню за продукцію, така різниця визнається дебіторської заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) в період її нарахування» [63, с. 203].

Дебіторська заборгованість покупців, як складова елементу активу, має визнаватись і відображатись у фінансовій звітності у грошовій одиниці, яка визначається з урахуванням оцінки дебіторської заборгованості в поточному обліку.

На ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» методика розрахунків з покупцями ведеться на основі господарських договорів, в яких обумовлюється порядок оплати заборгованості за відвантажену продукцію: або отримання за продукцію передоплати, або отримання часткової (50%) оплати за відвантажену продукцію.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових операцій служать первинні документи з обліку розрахунків з покупцями та замовниками (таблиця 2.3).

В основі обліку експортних угод (без участі посередника) лежить договір поставки.

У відповідності з ним підприємство може отримувати грошові кошти від іноземного покупця до або після відвантаження експортної продукції.

Для обліку дебіторської заборгованості покупців і замовників на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

«Рахунок 36 активний, балансовий, призначений для обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену товарну продукцію. По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої товарної продукції, яка

включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації, по кредиту – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків. Сальдо рахунку дебетове і відображає заборгованість покупців та замовників за одержану товарну продукцію» [22, с. 426].

Таблиця 2.3 – Первинні документи по розрахунках з покупцями та замовниками

Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Виникнення заборгованості	
- накладні - рахунки-фактури - рахунки - податкові накладні - товарно-транспортні накладні - товарні накладні	- комерційні документи (рахунки-фактури – invoice) - транспортні накладні (CMR – залізнична накладна, авіанакладна, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи) -платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ - розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
- виписки банку - прибуткові касові ордери - векселі	- виписки банку - векселі

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» на підприємстві відкриваються такі субрахунки:

– 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – для обліку розрахунків з покупцями, що знаходяться на митній території України;

– 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» – для обліку розрахунків з іноземними покупцями по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361.

«Побудова аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» повинна забезпечити отримання даних про

заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк. На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором. На суму оплати за відвантажену товарну продукцію покупцям та по нарахованому ПДВ на виручку складаються бухгалтерські проводки – Дебет (далі Д-т) рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», Кредит (далі К-т) рахунка (далі рах.) 70 «Доходи від реалізації» та Д-т рах. 70 «Доходи від реалізації», К-т рах. 64 «Розрахунки за податками та платежами»» [14].

При погашенні покупцями своєї заборгованості робляться бухгалтерські записи:

– погашення заборгованості грошовими коштами Д-т рах. 30, 31, К-т рах. 36;

– погашення заборгованості векселем Д-т рах. 16, 34, К-т рах. 36.

Процес реалізації товарної продукції складається із декількох етапів розрахунків, що обумовлюють виникнення боргу перед підприємством.

«Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» призначено для обліку розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за відшкодування завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями, строк оплати яких припадає на поточний або наступний господарський рік. За дебетом відображається сума при виникненні (збільшенні) поточної дебіторської заборгованості. За кредитом відображається погашення чи списання дебіторської заборгованості. Відображається у звітності: Баланс (ф. № 1)» [30].

Бухгалтерські записи щодо операцій на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведено у таблиці 2.4.

Формі 2 «Звіт про фінансові результати» дає можливість дослідити, як дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) за мінусом податку на додану вартість, собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг),

адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат перетворюється на чистий прибуток від операційної діяльності.

Таблиця 2.4 – Відображення в обліку операцій рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»

№ оп.	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Відображено дохід від реалізації трансформаторів	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	701 «Доходи від реалізації»	578981,52
	Одержано вексель від ПАТ “ПТЗ”	163 «Інша дебіторська заборгованість», 341 «Короткострокові векселі одержані у національній валюті»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	49493,67 25874,00
3	Відновлено суму заборгованості покупця, що раніше була визнана безнадійною	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»	34100,00
4	Відображено дохід за технічне обслуговування	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	703 «Дохід від реалізації робіт та послуг»	3596,66
5	Відображено дохід від операційної оренди	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	713 «Дохід від операційної оренди активів»	1605,28
6	Відображено дохід за реалізацію лому	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»	40596,00
7	Реалізовано виробничі запаси, МШП	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	712 «Дохід від реалізації інших необоротних активів»	752654,76
8	Відображено курсову різницю в результаті перерахунку дебіторської заборгованості на дату отримання коштів	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	714 «Дохід від операційної курсової різниці»	3393,26
9	Отримані кошти на валютний рахунок	314 «Інші рахунки в банку»	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	95396,22
10	Відображено курсову різницю	945 “Втрати від операційної курсової різниці”	362 “Розрахунки з іноземними покупцями”	72923,59
11	Погашено заборгованість за послуги	301 «Каса у національні валюті», 311 «Грошові кошти на рахунках в	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	609153,96

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5
		банках»		
12	Суму отриманого авансу, зараховано при пред'явленні покупцю рахунків за поставку готової продукції	681 «Рахунки за авансами одержаними»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	47624,40
13	Списано безнадійну дебіторську заборгованість, визнану безнадійною за рахунок резерву сумнівних боргів	38 «Резерв сумнівних боргів»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	34100,00
14	Заборгованість, що перевищує резерв	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	0,00

З обліком іншої поточної дебіторської заборгованості тісно взаємопов'язаний облік витрат майбутніх періодів. До таких витрат належать:

«– сплачені авансом орендні платежі;

– оплата страхового полісу;

– передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання;

– витрати на оплату патентів» [41, с. 246].

Списувати ці суми одразу на витрати періоду не можна, оскільки, наприклад, орендні або лізингові відносини підприємства продовжуються протягом тривалого часу, і одночасне списання великої суми орендної плати призведе до необумовленого і значного збільшення витрат і, як наслідок, – зменшення фінансового результату (прибутку), що відображається у звітності підприємства. До звітних документів ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» належать:

– Форма 1 «Баланс»;

– Форма 2 «Звіт про фінансові результати»;

– Форма 3 «Звіт про рух грошових кошів»;

– Форма 4 «Звіт про власний капітал».

Розподіл витрат майбутніх періодів здійснюється в залежності від терміну (кількості місяців), до якого вони відносяться та інших факторів. Облік цих витрат ведеться на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів». На підприємстві витрати майбутніх періодів за 2020 рік становили 1238,7 тис.

грн. – рядок 2070 Балансу, що відповідає рядку 2050 Звіту про рух грошових коштів.

«Протилежним за значенням є поняття «доходів майбутніх платежів», що по своїй суті означає «надходження грошових коштів та інших активів, що одержані в звітному періоді, але відносяться до майбутніх періодів (орендна плата, плата за комунальні послуги, абонементна плата за користування засобами зв'язку тощо, яка одержана в рахунок майбутнього надання цих послуг)» [53, с. 149]. Облік доходів майбутніх періодів ведеться на рахунку 69 «Доходи майбутніх періодів». В 2020 році на підприємстві ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» цих доходів не існувало, тобто вони дорівнювали 0 – рядок 2030 Балансу та рядок 1010 Звіту про рух грошових коштів.

Система національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності дає змогу фінансовій службі оперативно стежити за станом розрахунків контрагентів з підприємством і впливати на нього. Зокрема, регістри бухгалтерського обліку і звітність вміщують у себе розподіл дебіторської заборгованості покупців та інших контрагентів на реальну дебіторську заборгованість і сумнівну дебіторську заборгованість.

Оскільки актив – це те, що «існує реально і є джерелом економічної вигоди, то його відображають за вартістю, що реально може бути отримана від його використання, продажу або погашення» [23, с. 81].

Тому, наприклад, дебіторська заборгованість наводиться в балансі одночасно із зазначенням резерву сумнівних боргів. Заборгованість, зменшена на сумнівні борги, відображає кількість грошей, що дійсно надійдуть на підприємства.

Довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, які очікуються для погашення цієї заборгованості. Заборгованість за фінансовою орендою відображається в балансі орендодавця в сумі чистих інвестицій в оренду. Методологія обліку і порядок розкриття інформації у фінансовій звітності щодо оренди

визначаються П(С)БО 14 «Оренда».

«Дисконтована вартість майбутніх платежів – це така сума платежів, яка має відображатися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу» [55, с. 169].

Відповідно до принципу обачності в момент визначення доходу від реалізації відділ бухгалтерії ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» має визнати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями. Величина цих втрат оцінюється на підставі аналізу інформації про фактичні втрати від неповернення боргів за минулі періоди, враховуючи зміни, що відбулися в умовах реалізації продукції у звітному періоді, або, як очікується, відбудуться в наступному періоді. Тобто на підставі розрахунку сумнівної заборгованості, з метою відображення реального фінансового стану підприємства створюється резерв сумнівних боргів. Таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості (за П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість») – це «сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Сумнівний борг – це дебіторська заборгованість, відносно якої існує ймовірність її неповернення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість (безнадійний борг) – це заборгованість, відносно якої існує впевненість у її неповерненні боржником, або позовний термін якої минув» [4, с. 169].

«Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, послуг (дебіторська заборгованість за розрахунками та інша дебіторська заборгованість), визнана безнадійною, списується з балансу з відображенням витрат у складі інших операційних витрат. За такою заборгованістю резерв сумнівних боргів не створюється» [11, с. 43].

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачено 2 способи обчислення резерву:

– виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;

– на основі класифікації дебіторської заборгованості.

У двох випадках величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості (далі ДЗ) за продукцію та коефіцієнту сумнівності. Коефіцієнт сумнівності (Кс) показує частку ДЗ за продукцію, щодо повернення якої у підприємства є сумніви.

При використанні першого варіанту (платоспроможность окремих дебіторів) підприємство на дату складання фінансової звітності повинно проаналізувати платоспроможність кожного дебітору і вивести для них індивідуальний коефіцієнт сумнівності. Сума сформованого резерву для кожного дебітору дасть можливість визначити загальну суму резерву сумнівних боргів по підприємству. При цьому способі визначення ступеня точності результату залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів та від кваліфікації експерта.

Такий варіант розрахунку резерву сумнівних боргів, який ґрунтується на платоспроможності дебіторів, доцільно використовувати тільки для підприємств, які мають незначне коло постійних покупців. ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» має велику кількість дебіторів, тому згідно Наказу про облікову політику підприємство використовує другий спосіб обчислення резерву, при якому здійснюються такі розрахунки:

– «групування дебіторської заборгованості за строками непогашення;

– встановлення коефіцієнта сумнівності за кожною групою згідно із сумою безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди;

– величина резерву визначається як сума добутків простроченої дебіторської заборгованості відповідної групи і коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Тому базовим методом оцінки резерву сумнівних боргів (згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість») є метод періодизації дебіторської

заборгованості, за яким здійснюється групування дебіторської заборгованості за термінами непогашення та встановлення відповідного відсотка сумнівних боргів для кожної групи» [53, с. 378].

Аналітичний облік по рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» ведеться за строками непогашення дебіторської заборгованості. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості.

ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» має наступні групи простроченої дебіторської заборгованості та відповідні коефіцієнти:

– до 90 днів – 5%;
– від 90 до 180 днів – 25%;
– від 180 днів до 1 року – 50%;
– більше 1 року – 100%.

Коефіцієнт сумнівності (Кс) відповідної групи дебіторської заборгованості визначається за формулою 2.1:

$$K_c = \frac{\left(\sum Б_{зп} : Д_{зп}\right)}{i}, \qquad (2.1)$$

де Бзн – фактично списана безнадійна заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи за n-ний місяць обраного для спостереження періоду;

Дзн – дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи на кінець n-ного місяця, обраного для спостереження періоду;

і – кількість місяців в обраному для спостереження періоді.

Величина резерву сумнівних боргів на кінець звітного періоду (Р) визначається сумою резервів по кожній групі дебіторської заборгованості за

формулою 2.2:

$$P = \sum Д_{зп} \times К_{с}, \quad (2.2)$$

Використовуючи формулу 2.2, коефіцієнти сумнівності по кожній групі дебіторів та Примітки до річної фінансової звітності, розрахуємо резерв сумнівних боргів за простроченою дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги за строками погашення для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» на 2020 рік:

– для першої групи – 90823,2 грн. · 0,05 = 4541,16 грн.;

– для другої групи – 6749,9 грн. · 0,25 = 1687,48 грн.;

– для третьої групи – 147,5 грн. · 0,5 = 73,75 грн.

Отже, Р = 4541,16 грн. + 1687,48 грн. + 73,75 грн. = 6302,39 грн.

Розрахунок резерву сумнівних боргів за простроченою іншою поточною дебіторською заборгованістю за строками погашення:

– для першої групи – 4287,6 грн. · 0,05 = 214,38 грн.;

– для другої групи – 227,4 грн. · 0,25 = 56,85 грн.;

– для третьої групи – 68,8 грн. · 0,5 = 34,4 грн.

Отже, Р = 214,38 грн. + 56,85 грн. + 34,4 грн. = 305,63 грн.

Отримані суми підлягають подальшому розрахунку за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО), в результаті чого відрахування до резерву сумнівних боргів за 2020 рік складають 793,7 тис. грн. (V Розділ рядок 491 Приміток до річної фінансової звітності). Після подальшого корегування резерв сумнівних боргів на початок звітного періоду (за 2020 рік) склав 822,3 тис. грн. і 1012,3 тис. грн. на кінець звітного періоду, що фіксується у рядку 162 Балансу та у рядку 775 VII Розділу Приміток до річної фінансової звітності .

Необхідно пам'ятати про те, що створення резерву дебіторської заборгованості передбачається тільки для дебіторської заборгованості за

продукцію, товари, роботи, послуги і не стосується інших видів дебіторської заборгованості, в тому числі виданих авансів. Стандартом 10 передбачено прогнозувати розмір сумнівних боргів на дату балансу. Ці приблизні збитки розглядаються як витрати поточного звітного періоду.

Створення резерву відображається бухгалтерським записом: Дебет (далі Д-т) рахунка 944 «Сумнівні та безнадійні борги», Кредит (далі К-т) рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів». Нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» звіту в формі 2 «Звіт про фінансові результати» в рядку 2090 .

«Якщо на кінець звітного періоду строк позовної давності по сумнівному боргу не закінчився, він не був погашений і по даному боргу був сформований резерв, підприємство має право не списувати цей резерв і в наступному звітному періоді до моменту закінчення строку позовної давності по даному зобов'язанню чи його погашення» [11, с. 44].

Дебіторська заборгованість, по якій строк позовної давності закінчився, якщо борги не реальні для стягнення, то списуються по кожному зобов'язанню на підставі даних проведеної інвентаризації, письмового обґрунтування і наказу (розпорядження) керівника організації та відносяться на рахунок резерву сумнівних боргів.

Списання безнадійної заборгованості на дату балансу і відображення в обліку резерву сумнівних боргів на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» здійснюється таким чином:

– спочатку здійснюється списання безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію: Д-т 38 «Резерв сумнівних боргів» – К-т 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;

– на суму нарахованого резерву сумнівних боргів формується залишок по К-т 38 «Резерв сумнівних боргів» на дату балансу. Для цього на необхідну суму робиться запис: Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» К-т 38.

Останній бухгалтерський запис в обліку проводиться на необхідну суму доповнення, яка дозволяє одержати по К-т 38 залишок, який дорівнює

нарахованій сумі резерву. Величина доповнення дорівнює сумі резерву, визначеного на дату балансу за вирахуванням залишку рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів» (по К-т), який склався до його коригування плюс сума списаної на дату балансу безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію.

«При позитивному результаті одержану суму слід відобразити – Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» – К-т 38. При від'ємному результаті на цю суму – Д-т 38 – К-т 71 «Інший операційний дохід».

При поверненні боргів, раніше визнаних підприємством сумнівними, але які ще не були визнані безнадійними записи проводяться по дебету рахунків 30 «Каса», 31 «Грошові кошти на рахунках в банках», 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 20 «Запаси», 28 «Товари» в кореспонденції з відповідними рахунками обліку розрахунків з дебіторами, а невикористана сума резерву за сумнівними боргами в кінці року при інвентаризації приєднується до доходу року записом по дебету рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» в кореспонденції з рахунком 716 «Відшкодування раніше списаних активів»» [41, с. 217].

Розглянемо основні бухгалтерські проводки з обліку сумнівної дебіторської заборгованості на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Бухгалтерські проводки з обліку сумнівної дебіторської заборгованості

№ оп.	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Створення резерву сумнівних боргів	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	38 «Резерв сумнівних боргів»	822300,00
2	Списання безнадійної дебіторської заборгованості	38 «Резерв сумнівних боргів»	361 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	27334,00
3	Відображення на за	071 «Списана		

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5
3	балансовому рахунку	дебіторська заборгованість»		27334,00
4	Повернення боргу від ТОВ «Альфа-Сервіс» (2,5 %)	311 «Грошові кошти на рахунках в банках»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»	21166, 00
5	Відображення на за балансовому рахунку		071 «Списана дебіторська заборгованість»	21166,00

«Основною причиною списання на фінансові результати дебіторської заборгованості найчастіше буває закінчення строку позовної давності. Такі борги іноді довго числяться на балансі як дебіторська заборгованість. Їх можна виявити за незмінності сальдо і відсутності протягом тривалого часу оборотів на особовому рахунку або в оборотній відомості якого-небудь дебітора. До списання на фінансові результати дебіторської заборгованості у зв'язку із закінченням строку позовної давності повинні бути обов’язково звірені розрахунки і оформлений відповідний акт» [32].

При страхуванні фінансових (комерційних ризиків) згідно Наказу про облікову політику на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» прострочена дебіторська заборгованість визнається безнадійною в момент виникнення страхового випадку. Така заборгованість списується з активів на інші операційні витрати поточного періоду, а сума відшкодування раніше списаної безнадійної заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

2.3 Аналітичний та синтетичний облік операцій по розрахунках з постачальниками

Відповідно до П(С)БО 11 для бухгалтерського обліку зобов’язання поділяються на довгострокові, поточні, забезпечення.

Значне місце в складі кредиторської заборгованості належить розрахункам з постачальниками та підрядниками. Необхідно враховувати, що наявність простроченої кредиторської заборгованості може призвести до погіршення ділової репутації підприємства. Кредиторська заборгованість з одного боку дає змогу підприємству деякий час користуватися запозиченими коштами, а з іншого боку – зменшує показники ділової активності.

Для ведення господарської діяльності підприємство закуповує як ресурси як вітчизняних так і іноземних постачальників. Вибір постачальників залежить від ринкового попиту та особливостей діяльності підприємства. В кожному окремому випадку підприємство приділяє особливу увагу критеріям і оцінкам вибору ресурсів і постачальників.

Згідно з П(С)БО 11 «зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти певним чином. Воно виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли підприємство укладає невідновну угоду придбати актив» [49].

Зобов'язання відображається у балансі, якщо:

«– його оцінка може бути достовірно визначена;

– існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення» [49].

Зобов'язання містять у собі ймовірність майбутнього вилучення коштів підприємства і втрати економічної вигоди внаслідок прийнятих у минулому обов'язків. Разом з тим, підприємство може мати обов'язок діяти певним чином, але це не обов'язково призводить до виникнення і відображення у його балансі певного зобов'язання.

З метою ведення обліку зобов'язання поділяються на:

– «поточні;

– довгострокові;

– забезпечення (зобов'язання з невизначеною сумою або терміном

погашення на дату балансу);

– непередбачувані зобов'язання;

– доходи майбутніх періодів» [58].

За П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточні зобов'язання включають:

– короткострокові кредити банків;

– поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями;

– короткострокові векселя видані;

– кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги;

– поточну заборгованість за розрахунками за отриманими авансами, за розрахунками з бюджетом та позабюджетними фондами, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з учасниками, по заробітній платі, по внутрішніх розрахунках та інші поточні зобов'язання.

Згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання» до довгострокових зобов'язань належать:

– довгострокові кредити банків;

– інші довгострокові фінансові зобов'язання;

– відстрочені податкові зобов'язання;

– інші довгострокові зобов'язання.

«Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки і яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, треба розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первісний термін погашення був більше дванадцяти місяців і до ствердження фінансової звітності існує згода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове» [52, с. 269].

За П(С)БО 11 «Зобов'язання» непередбачуване зобов’язання це:

–«зобов'язання, яке може виникнути в результаті минулих подій та існування якого буде стверджено тільки тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна або більше невизначених подій, над якими підприємство не має повного контролю;

– теперішнє зобов'язання, яке виникає в результаті минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для урегулювання зобов'язання

необхідно буде використовувати ресурси, втілюючи в собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

Непередбачувані зобов'язання відображаються на забалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою» [49].

Порядок та форми розрахунків між покупцем і постачальником визначаються в господарських договорах або контрактах купівлі-продажу.

Відповідальність за своєчасну і якісну підготовку необхідних матеріалів та юридичне оформлення договірних відносин, а також облік, реєстрацію, зберігання договорів рекомендується покласти на службу, відповідальну за підготовку та оформлення договірних відносин відповідно до покладених на неї функцій. Значна частина зобов'язань підприємства регулярно (щомісячно) нараховується з відображенням в обліку по дебету рахунків активів або витрат, а по кредиту – нарахованих зобов'язань. У таких випадках визнання зобов'язань (кредиторської заборгованості) безпосередньо залежить від визнання відповідних активів або витрат.

Другою умовою визнання зобов'язання у балансі є можливість його достовірної оцінки. Як правило, сума зобов'язань визначається однозначно і прямо вказується у відповідних документах.

Проте існують ситуації, коли сума платежу залежить від подальших подій. Зобов'язання визнається у таких випадках, якщо його можна оцінити з певною мірою достовірності.

Звичайно, «сума, що підлягає сплаті для погашення заборгованості, визначається угодою (контрактом) або розраховується на підставі встановлених правил (ставок, норм, тарифів тощо)» [64, с. 128].

Зобов'язання, що виникли внаслідок авансової оплати покупцем товарів чи послуг за визначеними цінами, асортиментом, кількістю і якістю можуть змінювати свою грошову оцінку в часі, але незмінними залишаться обумовлена кількість та якість товару.

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок:

– історична собівартість;

– поточна собівартість;

– вартість розрахунку (платежу);

– теперішня вартість.

На ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» використовується останній метод визначення вартості зобов'язань – оцінка теперішньої вартості.

«Теперішня вартість зобов'язання – теперішня (дисконтована) вартість майбутніх чистих відпливів грошових коштів, які, як очікується, будуть необхідні для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності підприємства» [51].

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з постачальниками є первинні документи. До них належать:

– накладні;

– товаротранспортні накладні;

– залізничні накладні;

– акти про приймання матеріалів;

– податкові накладні (де вказується податковий кредит з ПДВ) тощо.

Матеріали, що надходять на склад, ретельно перевіряють, встановлюється відповідність їх якості, кількості, асортименту умовам поставок і супровідним документам. Якщо не виявлено розходжень, матеріали приймають.

При цьому можливі два варіанти оформлення оприбуткування: безпосередньо на документі постачальника або шляхом виписування прибуткового ордера. Прибуткові ордери використовують для кількісно-сумового обліку матеріалів, що надходять від постачальників або з переробки.

Коли є розбіжності у кількості та якості з даними супровідних документів постачальника, а також для матеріалів, що надійшли без платіжних документів, складають Акт про приймання матеріалів (типова

форма № М-7).

Акт складається комісією, яку призначає директор ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» і до якої входять завідувач складу, представник відділу постачання (або відповідальна особа) та інші. Цей акт є підставою для оприбуткування бухгалтерією фактично прийнятих матеріалів. Прибутковий ордер при цьому не заповнюється.

Бухгалтерія веде оперативний контроль за вантажем, що надійшов, документами постачальника, їх оплатою та повнотою оприбуткування в журналі реєстрації документів і надходжень вантажів. Після оприбуткування вантажів на складах і здачі документів у бухгалтерію в журналі надходження вантажів записують дату надходження цінностей на склад, номер і дату звіту матеріально відповідальної особи.

Товарно-матеріальні цінності, що доставлені від постачальника залізничним транспортом, оприбутковуються на склад на підставі залізничної накладної.

В бухгалтерії ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» ця інформація обліковується у Відомості розрахунків, а саме рахунок 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», а також рахунок 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» для обліку іноземних постачальників.

«При одержанні вантажів із залізничної станції експедитор повинен перевірити відповідність кількості місць, що надходять, і знаків маркування на них з даними супровідних документів.

Якщо при прийманні вантажу буде встановлено розходження з даними, зазначеними в транспортних документах, або виникнуть питання щодо цілісності вантажу (зірвана або пошкоджена пломба), складають комерційний акт. Цей акт є основою для подання претензій до залізниці про відшкодування збитків» [14].

«Матеріальні цінності, що надійшли від постачальника автомобільним транспортом, оприбутковують на склад на підставі товаротранспортної

накладної, одержаної від вантажовідправника» [58, с. 635].

У бухгалтерії ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» облік матеріальних цінностей, одержаних від постачальників, відображається в Оборотній відомості по рахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» та в Оборотній відомості по рахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками».

Загальний порядок обліку розрахунків за авансами виданими наведено на рисунку 2.6.

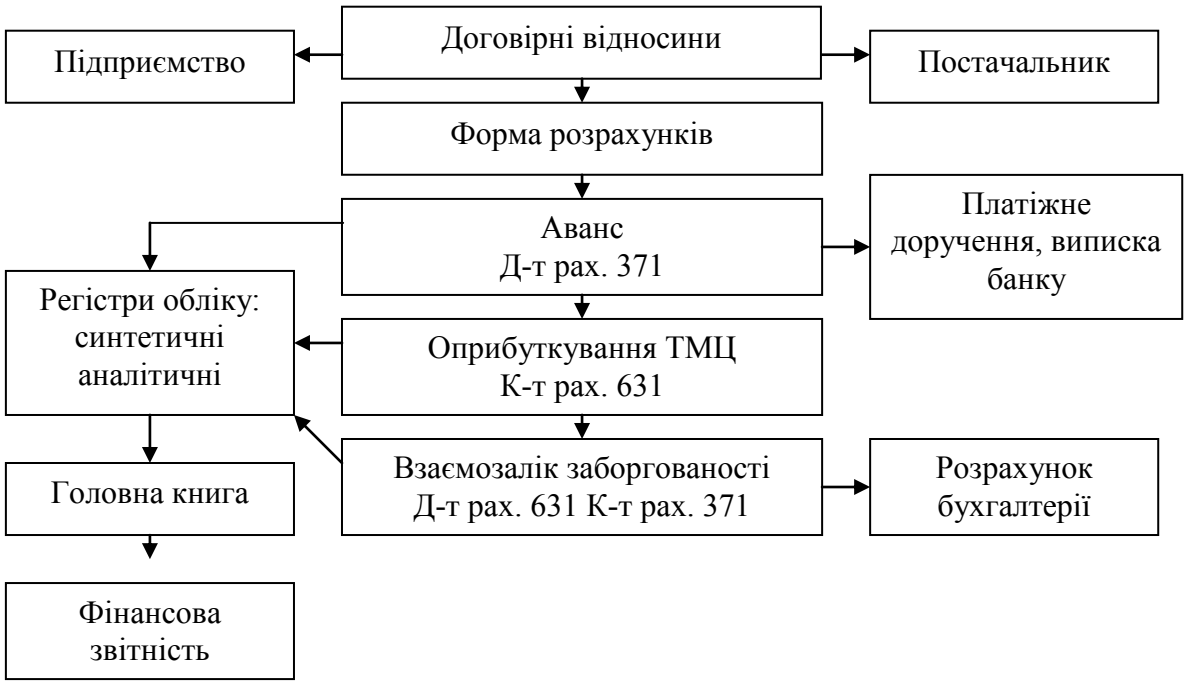

Рисунок 2.6 – Загальна схема обліку розрахунків за авансами виданими

У бухгалтерському обліку при розрахунках із постачальниками використовують наступні бухгалтерські проведення (табл. 2.6).

Операції по рахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» за сировину на підприємстві зафіксовані в Оборотній відомості за рахунком 631.

Товарно-матеріальні цінності на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» можуть надходити як до, так і після сплати

їхньої вартості.

Таблиця 2.6 – Відображення в обліку розрахунків із постачальниками

№ оп.	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дебет	Кредит	
1	Сплата грошей з поточного рахунку постачальнику за договором 957 від 15.06.20	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» за сировину	311 «Поточний рахунок»	9183973,43
2	Розрахунки з контрагентом ТОВ «Світоч»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» за послуги	373 «Світоч»	67365,96
3	Розрахунки з контрагентом – ТОВ «Агротех»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	374 «Агротех»	5734,24
4	Отримано запчастини за договором ІУ 223/2005/816/1 від 09.11.20	201 «Запчастини»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	33496,00
5	Отримано оправочну заготівку за договором 99 від 12.12.20	201 «Допоміжні матеріали»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	77298,00
6	Отримано вузли металеві від ТОВ «Агромаш» за договором 968/631050245 від 22.12.20	202 «Покупні напівфабрикати та комплектуючі вироби»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	3890,33
7	Розрахунки з контрагентом – ТОВ «Світоч»	201 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками за допоміжні матеріали»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	202,00
8	Відображено податковий кредит за розрахунками з ТОВ «Омега» за договором 99 від 08.12.20	644 «Податковий кредит»	6314 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	9402,12

Зміст записів за загальною схемою бухгалтерського обліку надходжень ТМЦ і відображення податкового кредиту з ПДВ буде таким:

– відображення в бухгалтерському обліку передоплати цінностей (авансові платежі) постачальникам за договірними купівельними цінами з податком на додану вартість;

– нарахування податкового кредиту з ПДВ від суми авансових платежів постачальникам;

– надходження цінностей за договірними купівельними цінами (ПДВ)

після їх передоплати постачальникам;

– одночасне списання при надходженні цінностей податкового кредиту з ПДВ, нарахованого при їх передоплати;

– зарахування заборгованостей між постачальниками;

– надходження цінностей за договірними купівельними цінами (без ПДВ) без їх передоплати постачальникам;

– відображення в обліку податкового кредиту з ПДВ на цінності, одержані в рахунок наступної оплати;

– оплата одержаних цінностей постачальникам, включаючи ПДВ.

«Підставою для обліку імпортних товарів та їх руху є документи іноземної фірми-постачальника, транспортно-експедиційних компаній з навантажувально-розвантажувальних і транспортних послуг, документи на послуги щодо зберігання товару, розрахункові документи про сплату мита, зборів і податків» [18, с. 372].

Відповідальність за правильність і своєчасність оприбуткування ТМЦ несе відповідний матеріальний відділ бухгалтерії, який перевіряє відповідність прибуткових документів (ордерів) розрахунковим документам (рахунками, накладним) постачальників. За дебетом рахунка 63 відображаються суми сплачених рахунків, а за кредитом обліковується сума акцептованих (прийнятих до оплати) рахунків на матеріальні цінності, що надійшли, виконані роботи та надані послуги. Матеріальні цінності, що надійшли у звітному місяці й на які постачальники не подали рахунків-фактур, відображають у відповідному журналі-ордері в умовній оцінці окремо за кожною поставкою. У наступному місяці за надходження рахунків ці записи сторнуються з одночасним оприбуткуванням матеріалів за їхньою фактичною собівартістю на підставі розрахункових документів постачальників.

При складанні балансу дебетове сальдо рахунка 63 відображається в його активі, а кредитове – у пасиві, тобто заборгованість наводиться розгорнуто.

2.4 Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами підприємства

Наявність дебіторської заборгованості на підприємстві призводить до таких наслідків, як: зменшення грошових коштів, неможливості планування витрат і доходів на середньостроковий і довгостроковий періоди, відволікання часу і сил співробітника від виконання основних обов'язків (див. рис. 2.1).

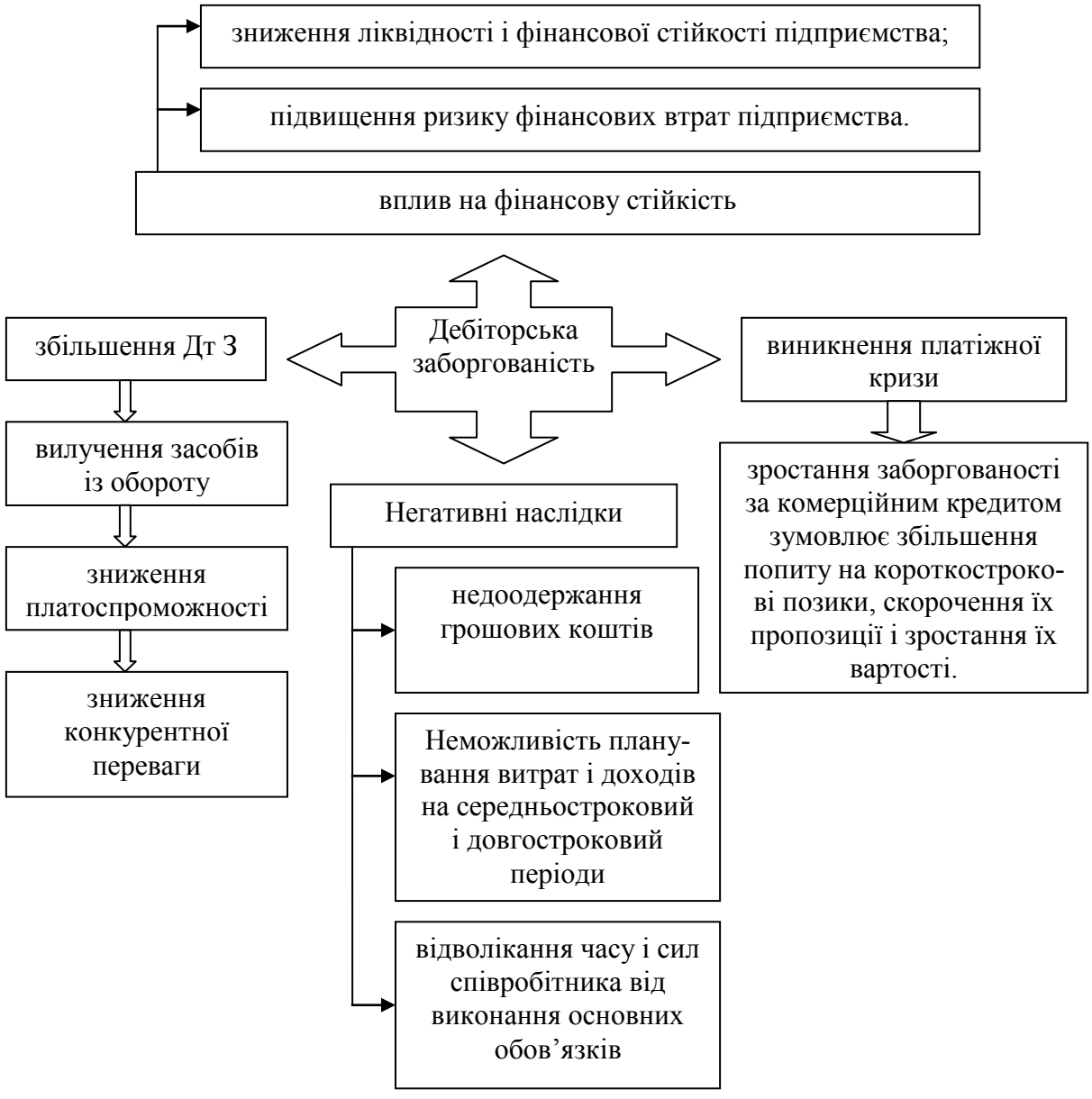

Рисунок 2.1 – Негативні наслідки виникнення дебіторської заборгованості

на підприємстві

«Стан дебіторської заборгованості безпосередньо впливає на фінансову стійкість підприємств. Занадто висока частка «дебітори» у загальній структурі активів знижує ліквідність і фінансову стійкість підприємства та підвищує ризик фінансових втрат підприємства.

Тому актуальним для кожного підприємства стає питання ефективного управління дебіторською заборгованістю як важливою складовою фінансових потоків з метою їх збалансування» [5].

Управління дебіторською заборгованістю – важлива ділянка роботи фінансових і бухгалтерських служб підприємства. Виконання її переслідує декілька цілей:

– «отримання платежів від дебіторів – одне з основних джерел надходження грошових коштів на підприємство. Отже, організація оптимальних режимів руху дебіторської заборгованості прямо впливає на мету діяльності підприємства в ринкових умовах – отримання доходів і прибутку;

– у сучасних умовах існують певні суперечності між політикою в галузі закупівель і політикою продажів, що надає додаткове значення впровадженню ефективних процедур інкасації (відмітимо, що в даному випадку під інкасацією розуміється отримання коштів від його боржників);

– як показує практика, облік реальних витрат або вигод від кредитних рішень, що приймаються (зокрема, від надання покупцям права на відтермінування платежу) може використовуватися як інструмент розширення продажів і підвищення оборотності поточних активів» [28].

Крім того, зважаючи на відображення в обліку резерву сумнівних боргів, як зазначено у підрозділі 2.2, обґрунтуємо доцільність здійснення аналітичного обліку в розрізі кожного з боржників з використанням субрахунку 363 «Розрахунки за сумнівними боргами».

Загальну схему такого відображення можна подати в наступному вигляді (рис. 2.2).

Терміни нарахування резерву сумнівних боргів залежать безпосередньо від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Наприклад, якщо підприємство за обсягами своєї господарської діяльності є досить потужним, то доцільно нараховувати резерв сумнівних боргів щомісячно. Це дасть можливість отримувати більше інформації про стан непогашення своїх боргів різними дебіторами протягом місяця.

Рисунок 2.2 – Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку резерву сумнівних боргів та його списання

Підприємства, обсяг діяльності яких є незначним, доцільно нараховувати резерв сумнівних боргів в кінці звітного року перед складанням фінансової звітності. Такий підхід сприятиме отриманню інформації відразу про всіх дебіторів та стан їх розрахунків.

Таким чином, зазначена методика для відображення резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку надасть можливість отримувати інформацію про суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною; про суми списаної дебіторської заборгованості в межах та понад резерву сумнівних боргів; про суми заборгованості, що раніше була визнана безнадійною.

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані матеріальні цінності, виконанні роботи і наданні послуги призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Інструкцією про застосування Плану рахунків передбачено три субрахунки до даного рахунку: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ». У результаті проведеного дослідження підприємству запропоновано відкрити наступні аналітичні рахунки:

– 631/1 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не наступив»,

– 631/2 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками за умови попередньої оплати»,

– 631/3 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками за відстроченими платежами»,

– 632/1 «Розрахунки з іноземними постачальниками, термін сплати яких не наступив»,

– 632/2 «Розрахунки з іноземними постачальниками за умови попередньої оплати»,

– 632/3 «Розрахунки з іноземними постачальниками за відстроченими платежами».

Застосування запропонованих субрахунків дасть змогу покращити рівень управління в контексті нарощення ділової репутації суб’єкта господарювання та зміцнення його конкурентних переваг на ринку.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ СТАНУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ НА ТОВ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАВОД ВИСОКОВОЛЬТНОГО ОБЛАДНАННЯ»

3.1 Оцінка впливу дебіторської заборгованості на результати діяльності підприємства

Значна частка дебіторської заборгованості в складі поточних активів визначає її особливе місце в аналізі оборотних активів. Оборотний капітал становить значну частку в загальній сумі капіталу. Від раціональності його розміщення та ефективності використання значною мірою залежать фінансові результати діяльності ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

«Дебіторська заборгованість – це своєрідна іммобілізація робочого капіталу, яка в будь-який час, а особливо в період інфляції невигідна для бізнесу. Тому в процесі аналізу вивчають структуру оборотного капіталу, розміщення його в сфері виробництва й обертання, ефективність використання» [6, с. 169].

Проведемо аналіз змін складу, структури та динаміки оборотного капіталу (таблиця 3.1).

З даних таблиці видно, що загальна сума поточних активів за 2020 рік збільшилась на 53505,6 тис. грн. – із 219795,0 тис. грн. до 273300,6 тис. грн., або на 24,3 %. При цьому найбільше зростання відбулося за рахунок грошових коштів – на 77803,1 тис. грн. – із 654,1 тис. грн. до 78457,2 тис. грн., або на 19,9 %.

Таблиця 3.1 – Аналіз змін складу, структури та динаміки оборотного капіталу ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» за 2020 рік

Показники	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення	
	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %
1	2	3	4	5	6	7
Оборотний капітал (поточні активи)	219795,0	100,0	273300,6	100,0	+53505,6	-
З них: - виробничі запаси	17361,3	7,9	19964,4	7,3	+2603,1	-0,6
- незавершене виробництво	22650,5	10,3	14833,6	5,4	-7816,9	-4,9
- готова продукція	16502,4	7,5	25373,2	9,3	+8870,8	+1,8
- товари	4370,5	2,0	38,7	0,1	-4331,8	-0,1
- векселі отримані	180,3	0,1	0,0	0,0	-180,3	-0,1
- грошові кошти	654,1	0,3	78457,2	28,7	+77803,1	+28,4
- поточні фінансові інвестиції	3352,9	1,5	3085,0	1,1	-267,9	-0,4
- дебіторська заборгованість	153898,4	70,0	149093,4	54,5	-4805,0	-15,5
- інші оборотні активи	824,6	0,4	2031,6	0,7	+1207,0	0,3

Це має позитивне значення, якщо надходження грошових коштів не є надмірним. Негативні наслідки надмірних грошових коштів – це втрата реальної вартості тимчасово невживаних грошових коштів (інфляція); втрата потенційного доходу, оскільки обмежується короткострокове інвестування; зниження рівня рентабельності активів і власного капіталу підприємства. Значно зросли інші оборотні активи – із 824,6 тис. грн. до 2031,6 тис. грн., тобто на 146,4 %. Дебіторська заборгованість зменшилась на 24383,7 тис. грн. – із 153898,4 тис. грн. до 129514,7 тис. грн., або на 15,8 %, що є позитивним результатом, оскільки підприємству повернуто заборгованість, і воно може користуватись отриманими коштами вже зараз, а не пізніше, коли відбудеться їх знецінення.

Аналізуючи зміни структури розміщення оборотних коштів, можна зробити висновок, що у звітному році частка грошових коштів зросла на 28,4% (з 0,3% до 28,7%). Збільшення питомої ваги грошових коштів у структурі активів може свідчити як про розширення збутової діяльності за

умови, що надходження не перевищують оптимального значення, так і про надлишок коштів, які слід перевести в депозити або короткострокові цінні папери для того, щоб тимчасово вільні кошти приносили додатковий прибуток підприємству.

Частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних коштів зменшилась на 22,6 % (з 70,0 % до 47,4 %). Це свідчить про те, що дебітори повернули кошти за раніше відвантажену продукцію та надані послуги. Оборотність нормативних оборотних коштів склала 28,6 дня. У порівнянні з планом оборотність нормативних оборотних коштів прискорилась на 0,3 дня за рахунок збільшення обсягу реалізації (рисунок 3.1).

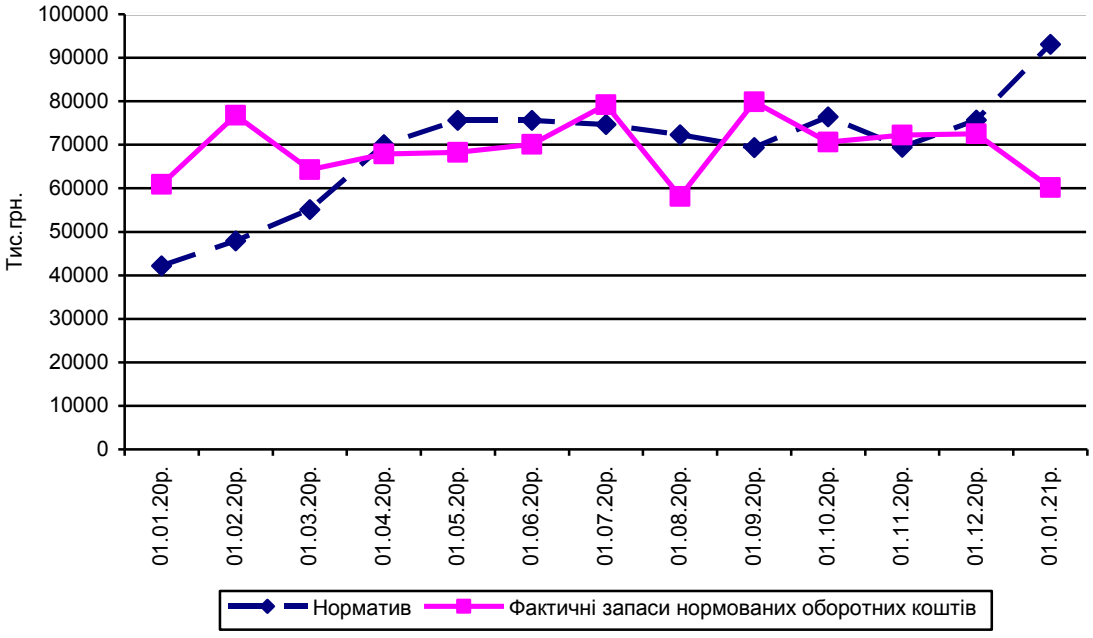

Рисунок 3.1 – Динаміка дотримання нормативу оборотних коштів за 2020 рік

Оборотність оборотних засобів за 2020 рік склала 138,2 дня, у порівнянні з 2019 роком уповільнилась на 6,3 дня, за рахунок збільшення залишків оборотних засобів – на 45,9 дня, за рахунок зміни обсягів реалізації оборотність прискорилась на 39,6 дня.

Треба слідкувати, щоб борги повертались в обумовлений строк. При

довготривалій затримці повернення коштів у вигляді дебіторської заборгованості необхідно застосовувати відповідні заходи щодо повернення коштів (штрафи, пені, неустойки та інші карні методи).

Якщо ці заходи будуть надто суворі, то зменшується величина дебіторської заборгованості за рахунками клієнтів.

Послаблення умов розрахунків з покупцями має як переваги, так і недоліки. Переваги – це зростання обсягу реалізації і прибутку, оскільки за послаблених розрахункових умов з'являється більше замовників, зростає обсяг реалізації і сума дебіторської заборгованості за рахунками клієнтів. Недоліки – можливість збільшення суми безнадійних боргів, оскільки боржники не будуть поспішати повернути борг вчасно.

Саме тому фінансовий стан ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» значною мірою залежить від стану розрахункової дисципліни і від розміру, якості та ліквідності дебіторської заборгованості. Взагалі дебіторська заборгованість – це безвідсоткова позика клієнтам.

Перетворення вільних коштів у дебіторську заборгованість призводить до фінансових ускладнень, підприємство буде відчувати нестачу коштів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати, розрахунків з бюджетом, постачальниками.

Окрім того, заморожування коштів призводить до сповільнення оборотності капіталу.

Тому аналізоване підприємство повинно бути зацікавлене в скороченні термінів погашення платежів шляхом удосконалення розрахунків, своєчасного оформлення розрахункових документів, застосування передоплати, впровадження вексельної форми розрахунків тощо.

Для проведення аналізу використовують:

– дані бухгалтерського балансу;

– дані аналітичного обліку.

Після загального ознайомлення зі структурою дебіторської заборгованості необхідно дати оцінку щодо реальної її вартості, вірогідності

повернення, оскільки не вся заборгованість може бути стягнута з дебіторів. Вірогідність повернення дебіторської заборгованості визначається за досвідом минулих років та реальних умов. Розрахунок відсотка неповернення боргів проводиться за середніми даними кількох минулих років. Тому в ході аналізу доцільно вивчити:

– «який відсоток неповернення дебіторської заборгованості припадає на одного або на кількох основних боржників, цей випадок характеризує концентрацію неповернення заборгованості;

- чи буде впливати несплата боргів одним з основних боржників на фінансовий стан підприємства;

– який розподіл дебіторської заборгованості за термінами її утворення;

– яку частку векселів у дебіторській заборгованості становить продовження старих векселів» [1, с. 61].

Проаналізуємо, які зміни відбулися в складі та структурі дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду (2020 року) порівняно з початком, а також у питомій вазі дебіторської заборгованості щодо загальної суми поточних активів (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Аналіз складу дебіторської заборгованості на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»

№ п/п	Показники	На початок року		На кінець року		Відхилення	
		сума (тис. грн.)	питома вага у %	сума (тис. грн.)	питома вага у %	сума (тис. грн.)	питома вага у %
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Розрахунки з дебіторами	153898,4	100	149093,4	100	-4805,0	-
2	Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги	130262,0	84,6	144509,6	96,9	+14247,6	+10,9
3	Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
	- з бюджетом	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	- за виданими авансами	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8
	- по нарахованих доходах	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
	- з внутрішніх розрахунків	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
4	Інша поточна дебіторська заборгованість	23636,4	15,3	4583,8	3,1	-19052,6	-12,2
5	Оборотні активи	219795,0	X	273300,6	X	+53505,6	X
6	Питома вага дебіторської заборгованості в загальній сумі поточних активів (%)		70,0		54,5		-15,5

Як видно з таблиці, загальна сума дебіторської заборгованості зменшилась на кінець 2020 року на 4805,0тис. грн., при цьому заборгованість за товари, роботи, послуги збільшилась на 14247,6тис. грн.

Загальна сума розрахунків з іншими дебіторами зменшилась на 19052,6 тис. грн., або на 12,2 %, що є позитивним явищем для підприємства.

З обороту підприємства на кінець року було виведено 54,5 % коштів від загальної суми поточних активів.

Це менше на 15,5%, ніж на початок року, але виведення такої значної суми з обороту негативно впливає на фінансовий стан ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» і може спричинити фінансові труднощі.

Доцільно визначити темпи зростання (зменшення) дебіторської заборгованості.

В нашому випадку дебіторська заборгованість на кінець року порівнюючи з початком зменшилась на 3,3 % [(149093,44тис. грн. : 153898,4 тис. грн.) · 100%] = 96,7 %. Тобто 84,1 % - 100 % = -3,3%.

Зменшення темпів зростання дебіторської заборгованості зумовлено значним зменшенням іншої поточної дебіторської заборгованості у складі загальної суми розрахунків з дебіторами на 12,2 %, порівняно з початком року, а також збільшенням заборгованості за товари, роботи, послуги на 14247,6тис тис. грн., тобто на 10,9%, що не є позитивним для підприємства.

Якщо проаналізувати дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, порівнюючи з початком року, то маємо темп зростання на 10,9 % [(144509,6тис. грн. : 130262,0 тис. грн.) · 100 %] = 110,9 %.

Тепер розглянемо структуру дебіторської заборгованості в поквартальному розрізі (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Динаміка дебіторської заборгованості

Найменування дебіторської заборгованості	На 01.01.20р. (тис. грн.)	На 01.04.20р. (тис. грн.)	На 01.07.20р. (тис. грн.)	На 01.10.20р. (тис. грн.)	На 01.01.21р. (тис. грн.)
Всього дебіторської заборгованості	153898,4	198677,1	408342,3	239441,2	149093,4
в тому числі:					
за товари, роботи та послуги	130262,0	176732,8	197298,5	187672,6	144509,6
по авансам виданим	-	-	-	-	-
по розрахункам з бюджетом	-	-	-	-	-
інша поточна дебіторська заборгованість	23636,4	4044	188586,3	10256,5	4583,8

Дебіторська заборгованість за станом на 01.01.21 у порівнянні з початком року зменшилась на 4805,0 тис. грн., або на 3,1%.

З таблиці видно, що дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги у поквартальному розрізі має темпи зростання в кожному кварталі. Значне її зниження (майже в половину) відбувається лише на кінець року, що свідчить про ефективну роботу фінансової служби, яка несе відповідальність за своєчасність розрахунків з різними контрагентами.

Інша поточна дебіторська заборгованість значно зросла у ІІІ кварталі, але на кінець року спостерігається значне її зниження.

Важливо дати оцінку показникам якості та ліквідності дебіторської заборгованості. Під якістю дебіторської заборгованості слід розуміти «вірогідність одержання цієї заборгованості в повній сумі. Показником цієї вірогідності є термін утворення заборгованості, а також питома вага простроченої заборгованості в загальній сумі. Практика свідчить: що чим більший строк дебіторської заборгованості, тим нижча вірогідність її

одержання» [42].

Тому в ході аналізу доцільно згрупувати дебіторську заборгованість за термінами її виникнення.

Наявність такої інформації за тривалий період дозволяє виявити як загальні тенденції розрахункової дисципліни, так і конкретних покупців, які найчастіше потрапляють в коло ненадійних платників. У нашому випадку тривалість дебіторської заборгованості характеризується даними, що містяться у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Аналіз тривалості дебіторської заборгованості

Статті дебіторської заборгованості	Всього	У межах строку (до 20 днів)	Час після прострочення заборгованості		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
1	2	3	4	5	6
Розрахунки з дебіторами (тис. грн.):					
- за товари, роботи, послуги, строк оплати яких не настав	46789,0	46789,0	-	-	-
- за товари, роботи, послуги, не сплачені в строк	97720,6		90823,2	6749,9	147,5
Розрахунки з іншими дебіторами (тис. грн.)	4583,8		4287,6	227,4	68,8
Всього (тис. грн.)	149093,4	46789,0	95110,8	6977,3	216,3
Питома вага простроченої заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості (%)	68,6 $\frac{(102304,4)\cdot 100}{(149093,4)}$				
Питома вага сумнівної щодо повернення заборгованості до загальної суми дебіторської заборгованості (%)	3,1 $\frac{(4583,8)\cdot 100}{(149093,4)}$				

Значну питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості, а саме 95,17 % [(46789,0 + 95110,8)/149093,4] · 100, становить заборгованість за строками виникнення до 3-х місяців, в тому числі за товари, роботи, послуги,

строк оплати яких не настав, – 31,38 % [(46789,0 · 100)/149093,4].

Як видно з таблиці 3.4, прострочена заборгованість дорівнює 102304,4 тис. грн., або 68,62 % до загальної суми дебіторської заборгованості, що є значною небажаною сумою для підприємства. З них заборгованість із часом прострочення до 3-х місяців – 95110,8 тис. грн., або 63,79 %; від 3-х до 6-ти місяців – 6977,3 тис. грн., або 4,68 %; від 6-ти до 12-ти місяців – 216,3 тис. грн., або 0,15 %.

Фінансова служба ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» організовує систематичний контроль за станом оплати покупцями відвантаженої продукції. При виникненні дебіторської заборгованості – застосовує заходи щодо припинення подальшої поставки продукції боржникам, найшвидшої оплати відвантаженої продукції і накладання штрафних санкцій на боржників.

При виникненні господарських спорів з приводу оплати рахунків підприємства за відвантажену продукцію, а також щодо інших фінансових проблем у взаємовідносинах з партнерами, вирішення яких вимагає правових знань, спільно діють фінансова та юридична служби .

Заборгованість, по якій минув термін позовної давності, може бути за наявності відповідних документів віднесена на позареалізаційні витрати і списана на збитки.

«Стосовно інших боргів, які є нереальними до стягнення, за рішенням інвентаризаційної комісії створюється резерв за сумнівними боргами. Такі резерви можуть бути створені в тому разі, коли ця заборгованість не погашена в обумовлені договорами строки і не забезпечена гарантіями. Розмір резерву по кожному сумнівному боргу визначають залежно від платоспроможності боржника на основі попередньої оцінки ймовірності повного або часткового погашення заборгованості» [63, с. 261].

Якість дебіторської заборгованості визначається за її оборотністю. Оборотність характеризується такими показниками:

– тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (кількість

днів перебування коштів у дебіторській заборгованості);

– коефіцієнт оборотності (швидкість обороту дебіторської заборгованості);

– частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів.

Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості відображає середню кількість днів, необхідних для її повернення, і обчислюється за формулою 3.1:

$$T_{об.дт.} = \frac{C_{з.дт.зб.} \cdot Д}{В}, \quad (3.1)$$

«де Т.об.дт. – тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості;

Сз.дт.зб. – середній залишок дебіторської заборгованості, не сплаченої в строк;

Д – кількість днів у періоді, за який проводиться аналіз;

В – виторг від реалізації [61, с. 261].

За формулою 3.1 тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» буде дорівнювати:

Т. об. дт. = (97720,6 тис. грн. х 360 днів)/962293,2 тис. грн. = 36,5 днів.

«Коефіцієнт оборотності (К об. дт.) показує, скільки разів заборгованість утворюється і надходить підприємству за період, що аналізується, або скільки разів протягом аналізованого періоду обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок боргових прав (дебіторів). Цей показник визначає ефективність кредитного контролю з боку підприємства» [45, с. 84].

Кредитного тому, що даючи товар (роботи, послуги) з відтермінуванням платежу іншим суб'єктам господарської діяльності,

підприємство фактично їх кредитує.

Коефіцієнт оборотності обчислюється за формулою 3.2:

$$K_{об.дт.} = \frac{B}{C_{з.дб.зб.}}, \quad (3.2)$$

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» К об. дт. = 962293,2 тис. грн./97720,6 тис. грн. = 9,84 раза.

Фактичну тривалість обороту дебіторської заборгованості можна порівнювати також із середньогалузевими показниками та з періодом оборотності, передбаченим умовами договорів.

Таке порівняння дає можливість оцінити ступінь своєчасності платежів покупцями. «Відхилення фактичної оборотності від договірної може бути результатом неефективної роботи відповідальних осіб зі стягнення боргів або фінансових труднощів у покупців» [54].

Можна визначити і такий показник, як відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації продукції.

Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів (Ч $_{деб.}$ЗПА) обчислюється за формулою 3.3:

$$Ч_{деб.}ЗПА = \frac{ДЗ}{ПА}, \quad (3.3)$$

де ДЗ – дебіторська заборгованість;

ПА – поточні активи.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» Ч деб.З ПА = 96708,3 тис. грн./273300,6 тис. грн. = 0,35.

Розраховані вище показники зведемо у таблиці 3.5 і порівняємо їх з аналогічними показниками попереднього року.

Таблиця 3.5 – Аналіз оборотності дебіторської заборгованості на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» за 2019 та 2020 роки

№ п/п	Показники	За минулий рік	За звітний рік	Відхилення
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (швидкість обороту, рази)	6,13	9,84	+3,71
2	Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (дні)	58,7	36,5	-22,2
3	Відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації продукції	0,16	0,10	-0,06
4	Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів	0,56	0,35	-0,21

Дані таблиці 3.5 дозволяють зробити висновок про те, що стан розрахунків з дебіторами, порівнюючи з попереднім роком, дещо поліпшився: на 22,2 дні зменшилася тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, кількість оборотів зросла до 9,84 раза, відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації скоротилося на 0,06, а частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів зменшилась на 0,21, що теж є позитивним для фінансового стану підприємства.

Тривалість інкасування дебіторської заборгованості залежить і від стратегії ринку. Тому як ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» може бути зацікавлене мати постійних партнерів, що закуповують продукцію підприємства в великих обсягах, незважаючи на несвоєчасне погашення заборгованості.

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю відіграє значущу роль у житті підприємства. При цьому дебіторська заборгованість розглядається як складова оборотних активів.

На рисунку 3.2 представлена схема управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Як видно із запропонованої схеми, управління дебіторською

заборгованістю – проблема багатопланова, що залежить насамперед від загальної маркетингової стратегії підприємства, а відповідно, від того, який обсяг реалізації планує отримати підприємство.

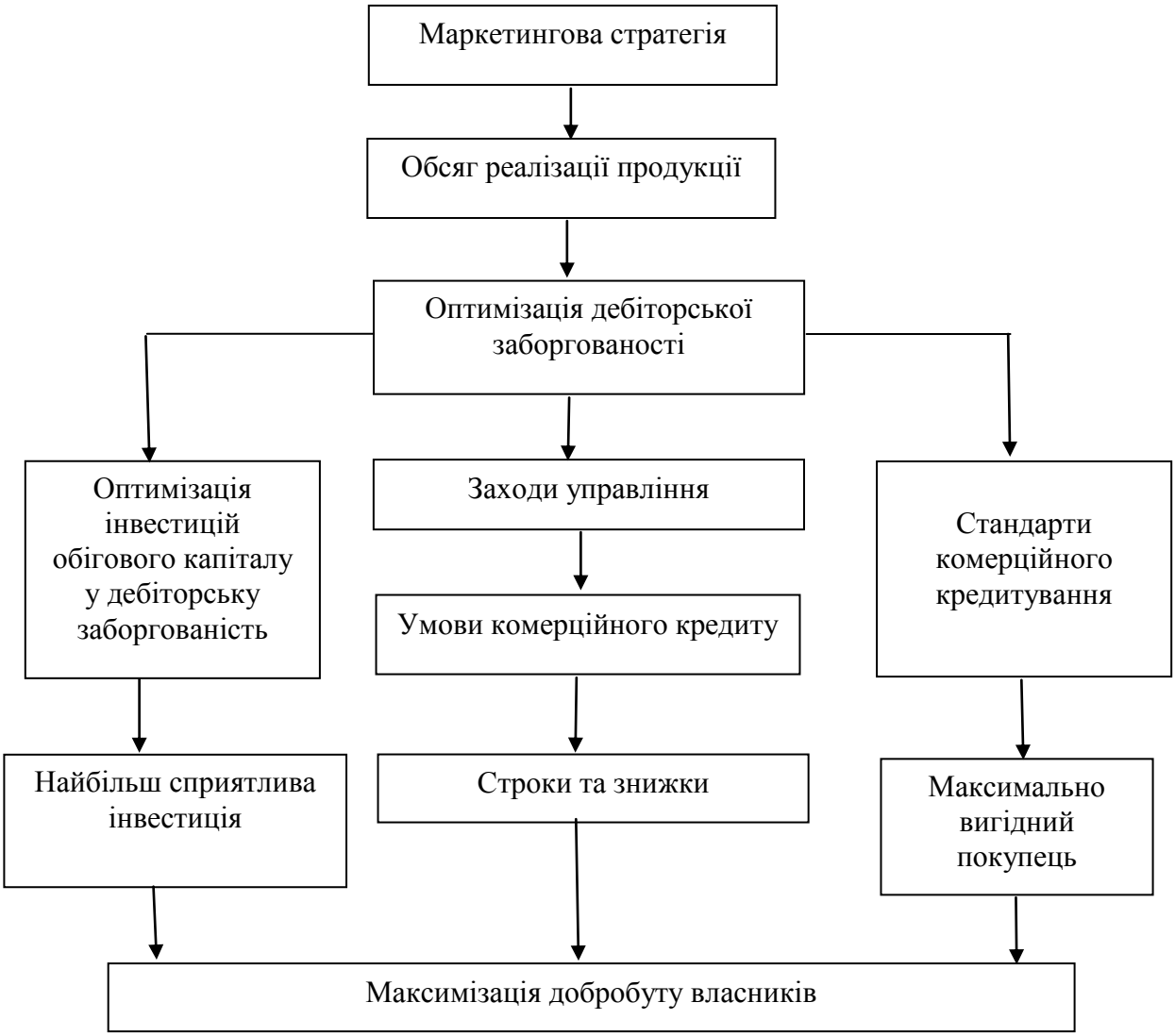

Рисунок 3.2 – Схема управління дебіторською заборгованістю

Відносно цього оптимізація дебіторської заборгованості здійснюється за наступними напрямками:

– інвестування оборотного капіталу у дебіторську заборгованість;

– формування стандартів кредитування.

Таким чином, запропонована схема управління дебіторською заборгованістю дає можливість підприємству з позицій системного підходу здійснити політику планування та фінансування дебіторської заборгованості.

Застосування схеми управління дебіторською заборгованістю дозволить ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» ефективно використовувати наявні фінансові ресурси, зменшити вірогідність росту безнадійних боргів та забезпечити збільшення інвестиційних можливостей.

Можна підрахувати збитки, отримані підприємством унаслідок несвоєчасної оплати рахунків дебіторами.

Для цього необхідно від простроченої заборгованості відняти її суму, скориговану на індекс інфляції за цей період (мінус отримана пеня), або суму простроченої дебіторської заборгованості помножити на ставку банківського процента за цей період і з одержаного результату відняти суму одержаної пені.

Оцінюючи надійність дебіторської заборгованості, необхідно пам'ятати, що перетворення значної частини її в грошові кошти, як правило, неможливе без скорочення обсягу реалізації.

Тривалість інкасування дебіторської заборгованості залежить і від стратегії ринку. ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» може бути зацікавлене і в тому, щоб мати покупців, які затримують платежі, але сприяють тому, що підприємство є прибутковим.

Тобто прибуток від реалізації компенсує те, що покупець використовує дедалі більше обсяг грошових коштів.

Таким чином, при аналізі дебіторської заборгованості необхідно брати до уваги зв'язок рівня дебіторської заборгованості з рівнем реалізації та прибутку.

3.2 Аналіз стану кредиторської заборгованості на підприємстві

В умовах ринкової економіки кредиторська заборгованість являє собою різновид комерційного кредиту і важливим фактором стабілізації

фінансового стану. Вивчення кредиторської заборгованості починається з визначення її питомої ваги у формуванні фінансових ресурсів підприємства. На початок року питома вага кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги в підсумку по балансу склала 34,5 % і на кінець року майже не змінилась (34,8 %).

Для нормального функціонування підприємство ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» повинне мати оборотні засоби у достатній кількості. Але важливо, щоб «оборотні засоби були не тільки у достатній кількості, а й сформовані за рахунок «нормальних» джерел» [62, с. 367].

Загальний аналіз джерел формування оборотних активів можна проводити, використовуючи таблицю 3.6.

Таблиця 3.6 – Склад і структура джерел утворення оборотних коштів

Джерело оборотних засобів	На початок 2020 року		Наприкінці 2020 року		Зміни (+,-)	
	тис. грн.	структура, %	тис. грн.	структура, %	тис. грн.	структу-ра, %
Власний капітал	239496,8	39,0	297697,1	61,4	+58200,3	+22,4
Довгострокові зобов'язання	76188,1	12,4	991,8	0,2	-75196,3	-12,2
Короткострокові кредити банків	35546,5	5,8	1,3	0,0	-35545,2	-5,8
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	11151,8	1,8	10913,8	2,3	-238,0	0,5
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	211866,7	34,5	169020,5	34,8	-42846,2	0,3
Поточні зобов'язання за розрахунками	3937,7	0,6	4465,1	0,9	+527,4	+0,3
Інші поточні зобов'язання	34837,2	5,7	1940,2	0,4	-32897,0	-5,3
Всього	614102,7	100	485029,7	100	-129073,0	-

Власні кошти повинні становити 30-60% усіх джерел формування оборотних засобів.

Значення цього показника для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» – 39,0 % – входить до нормативного значення. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги має також значну частку у загальній сукупності джерел утворення оборотних засобів (34,5 %) і зростає на кінець року на 0,3 %. Хоча це являється боргом підприємства, який треба сплатити, в принципі є позитивним для підприємства ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання», тому що кредиторська заборгованість – це кошти, якими підприємство може тимчасово користуватись, це наданий підприємству безвідсотковий кредит, а гроші, як відомо, з часом втрачають свою реальну вартість під впливом інфляції.

Підприємство повинно працювати в напрямі оптимального забезпечення виробництва запасами з тим, щоб виробництво вчасно і в повному обсязі забезпечувалось усіма видами ресурсів і, в той же час, щоб матеріальні цінності не залежувались на складі.

Слід мати на увазі, що «для недопущення накопичення наднормативних запасів фінансова служба підприємства повинна постійно стежити за діями постачальницьких і збутових служб, які укладають угоди з постачальниками та покупцями, щодо створення запасів сировини, матеріалів тощо, а також щодо відвантаження готової продукції» [66, с. 367].

Запобігти нагромадженню наднормативних запасів можна, якщо відповідні служби підприємства грамотно визначають його потребу в тих и інших матеріальних ресурсах, укладають угоди на їх закупівлю виходячи з потреб виробництва, стежать, щоб постачальники не порушували строків поставки сировини, матеріалів, комплектуючих виробів.

Першочергове завдання аналізу в цій сфері – визначити та звести до мінімуму всі види витрат, що виникають у зв'язку із закупівлею товарно-матеріальних запасів і підтриманням їх оптимальних обсягів.

Оптимальний обсяг замовлень – це така кількість товарно-матеріальних цінностей, що при регулярному замовленні буде забезпечувати мінімальні витрати на зберігання запасів.

Аналіз стану кредиторської заборгованості здійснюється за наступними етапами:

– «аналіз динаміки загальної суми кредиторської заборгованості підприємства, оцінка її частки у загальному обсязі капіталу та співвідношення до довгострокових зобов'язань;

– аналіз складу кредиторської заборгованості в розрізі банківського, комерційного кредиту та внутрішньої кредиторської заборгованості;

– аналіз використання банківського кредиту;

– аналіз залучення комерційного кредиту;

– аналіз внутрішньої кредиторської заборгованості, її складу, оборотності;

– аналіз заборгованості з податків та обов'язкових платежів» [70, с. 447].

Кожний етап даного аналізу має свої особливості, зумовлені специфікою виникнення та управління різними видами кредиторської заборгованості.

«Внутрішній аналіз короткострокової заборгованості проводиться на основі даних аналітичного обліку розрахунків з постачальниками, отриманих кредитів банку, розрахунків з іншими кредиторами (на основі журналів-ордерів і відомостей)» [1, с. 147].

Аналізу підлягають дані ІІІ розділу пасиву балансу. При цьому визначаються частка окремих статей розділу в загальній сумі кредиторської заборгованості, а також відхилення значень цих статей на кінець звітного періоду відносно початку року (таблиця 3.7).

Як свідчать дані таблиці, найбільшу питому вагу в загальній сукупності поточних зобов'язань займає кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (71,0 % на початок року і 90,7 % на кінець року), тобто приріст

складає 19,7 % по відношенню до загальної сукупності поточної кредиторської заборгованості, а в абсолютному відношенні на кінець року в порівнянні з початком відбувається зменшення кредиторської заборгованості на 42846,2 тис. грн. за рахунок сплати боргів постачальникам за сировину та матеріали.

Таблиця 3.7 – Структура поточної кредиторської заборгованості

№	Показник	На початок 2020 року		На кінець 2020 року		Відхилення	
		Σ, тис. грн.	питома вага, %	Σ, тис. грн.	питома вага, %	Σ, тис. грн.	пито-ма вага, %
1	Короткострокові кредити банків	35546,5	11,9	1,3	0,0	-35545,2	-11,9
2	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	11151,8	3,7	10913,8	5,9	-238,0	2,2
4	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	211866,7	71,0	169020,5	90,7	-42846,2	19,7
5	Поточні зобов'язання за розрахунками:						
	- по отриманих авансах	1330,0	0,5	1480,8	0,8	150,8	0,3
	- з бюджетом	1575,1	0,5	649,5	0,3	-925,6	-0,2
	- по позабюджетних платежах	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	- по страхуванню	1091,2	0,4	743,5	0,4	-347,7	0,0
	- по оплаті праці	1019,4	0,3	1591,3	0,9	571,9	0,6
	- с учасниками	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	- по внутрішніх розрахунках	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6	Інші поточні зобов'язання	34837,2	11,7	1940,2	1,0	-32897,0	-10,7
7	Всього	298417,8	100	186340,8	100	-112077,0	-

Особливу увагу необхідно звернути на наявність простроченої заборгованості перед бюджетом, позабюджетними фондами, зі страхування, з

оплати праці та з іншими кредиторами (за тепло, газ, електроенергію, воду). Будь-який факт простроченої заборгованості варто розглядати, як негативне явище.

Але на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» склалася позитивна картина розрахунків. Вчасно погашена заборгованість перед бюджетом, перед позабюджетними фондами взагалі відсутня. Невеличка заборгованість склалась по оплаті праці (на кінець року збільшилась лише на 0,6 % в структурі поточних зобов'язань).

Тепер розглянемо структуру кредиторської заборгованості на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» в поквартальному розрізі за 2020 рік (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8 – Динаміка кредиторської заборгованості

Найменування кредиторської заборгованості	На 01.01.20р. (тис. грн.)	На 01.04.20р. (тис. грн.)	На 01.07.20р. (тис. грн.)	На 01.10.20р. (тис. грн.)	На 01.01.21р. (тис. грн.)
Всього кредиторської заборгованості	252450,1	313205,5	334429,9	309176,6	175425,8
в тому числі:					
за товари, роботи та послуги	211930,6	206776,0	274801,0	244970,0	169020,5
по авансам отриманим	1330,0	195,8	65,9	16,5	1480,8
по розрахункам з бюджетом	2241,7	1263,1	1435,8	1338,3	649,5
по розрахункам зі страхування	1091,2	1425,9	1761,8	1299,9	743,5
по оплаті праці	1019,4	1226	1522,1	1626,1	1591,3
по іншим поточним зобов'язанням	34837,2	100469,2	53844,3	32370,3	1940,2

Кредиторська заборгованість за станом на 01.01.21р. складає 175425,8 тис. грн., у порівнянні із заборгованістю на початок року вона зменшилась на 77024,1 тис. грн., або на 30,5%.

Проводячи аналіз кредиторської заборгованості, необхідно розрахувати показник обороту кредиторської заборгованості.

Цей показник розраховують як співвідношення річної суми закупок до сальдо кредиторської заборгованості.

При розрахунку цього показника виникає проблема, як знайти суму закупок. Наявна звітність не передбачає розраховувати цей показник. При виконанні таких підрахунків необхідно робити головний акцент на використанні даних аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку.

Наведемо порядок таких підрахунків:

а) затрати на закупки:

1) затрати на замовлення – 1686,9 тис. грн.;

2) закупівля сировини і матеріалів – 610118,0 тис. грн.;

3) адміністративні витрати – 14616,0 тис. грн.;

4) електроенергія – 24086,0 тис. грн.;

5) страхування – 10812,0 тис. грн.;

Разом закупки – 661318,9 тис. грн.

б) затрати на збут:

1) стимулювання збуту – 20406,0;

2) витрати на реалізацію та управління – 46406,0.

Разом на збут – 66812,0 тис. грн.

Всього витрат на закупівлю та збут – 728130,9 тис. грн.

Оборот кредиторської заборгованості на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» на 2020 рік буде дорівнювати 4,3 рази (728130,9 тис. грн./169020,5 тис. грн.).

Вартість закупок визначають постачальники сировини, матеріалів та послуг, тобто партнери підприємства.

Розрахувавши показник обороту кредиторської заборгованості, можна перейти до розрахунку тривалості обороту кредиторської заборгованості.

Тривалість обороту кредиторської заборгованості – це середнє число днів, необхідних для здійснення платежів кредиторам. Цей коефіцієнт розраховують шляхом ділення сальдо кредиторської заборгованості на суму закупок і множення на 360 днів.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» тривалість обороту кредиторської заборгованості за 2020 рік буде дорівнювати 83,5 днів

[(169020,5 тис. грн./728130,9 тис. грн.) · 360 днів].

Протягом 2020 року підприємство користувалося залученими коштами – короткостроковими кредитами.

За 2020 рік по договорам кредитування нараховано і сплачено відсотків за користування кредитами 1261,0 тис. грн.

При аналізі кредиторської заборгованості необхідно звернути увагу на платоспроможність підприємства. Поняття платоспроможності взаємопов'язане з поняттям кредитоспроможності.

Кредитоспроможність характеризується здатністю своєчасно розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями. Рівень кредитоспроможності підприємства – один з основних методів оцінки кредитного ризику.

Кредитоспроможність позичальника – це «наявність передумов для одержання кредиту і здатність повністю та в установлений термін розрахуватися з банком за своїми зобов'язаннями» [6].

Для оцінки кредитоспроможності ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» розрахуємо наступні показники:

– коефіцієнт короткострокової заборгованості;

– коефіцієнт кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань;

– коефіцієнт абсолютної ліквідності;

– коефіцієнт покриття або коефіцієнт платоспроможності.

Коефіцієнт короткострокової заборгованості (Кк.з.) характеризує частку короткострокових зобов'язань підприємства в загальній сумі зобов'язань і обчислюється за формулою 3.4:

$$К_{к.з.} = \frac{\left(К_{кр.} + КЗ + ПЗ\right)}{\sum_{зоб.}}, \qquad (3.4)$$

де К.кр. – короткострокові кредити;

КЗ – кредиторська заборгованість за рахунками;

ПЗ – поточні зобов'язання за розрахунками й інші поточні зобов'язання;

Σзоб. – загальна сума зобов'язань.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» згідно Балансу за 2020 рік Кк.з. = [(1,3 тис. грн. + 180940,6 тис. грн. + 5399,0 тис. грн.)/187332,6 тис. грн.] = 0,99.

Аналогічний показник на початок 2020 року дорівнює 0,79 [(35546,5 тис. грн. + 224096,4 тис. грн. + 38775,0 тис. грн./374605,9 тис. грн.)], тобто на кінець 2020 року коефіцієнт короткострокової заборгованості має тенденцію до підвищення, що означає збільшення поточних зобов'язань у загальній структурі зобов'язань ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

Коефіцієнт кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань (Кк.з.п.з.) виражає частку кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань до загальної суми зобов'язань підприємства і розраховується за формулою 3.5:

$$K_{к.п.з.} = \frac{(КЗ + ПЗ_{ін.})}{\sum зоб.}, \quad (3.5)$$

де $ПЗ_{ін}$. – інші поточні зобов'язання.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» Кк.з.п.з. = [(180940,6 тис. грн + 1940,2 тис. грн.) / 187332,6 тис. грн.] = 0,98.

Аналогічний показник на початок 2020 року, тобто на кінець 2019 року, склав 0,69 [(224096,4 тис. грн. + 34837,2 тис. грн./374605,9 тис. грн.)], тобто на кінець 2020 року коефіцієнт кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань має тенденцію до підвищення, що свідчить про збільшення частки кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань у загальній сумі зобов'язань.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Каб.л.) характеризує оцінку негайної готовності підприємства ліквідувати короткострокову заборгованість і визначається за формулою 3.6:

$$K_{аб.л.} = \frac{(ГК + K_{фін.вкл.})}{K_{зоб.}}, \quad (3.6)$$

де ГК – грошові кошти;

Кфін.вкл. – короткострокові фінансові вкладення (поточні фінансові інвестиції);

Кзоб. – короткострокові зобов'язання.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» Каб.л. = [(78457,2 тис. грн. + 3085,0 тис. грн./186340,8 тис. грн.)] = 0,438.

Аналогічний показник на початок 2020 року (кінець 2019 року) буде дорівнювати 0,013 [(654,1 тис. грн. + 3352,9 тис. грн.)/298417,8 тис. грн.], тобто на кінець 2020 року коефіцієнт абсолютної ліквідності підвищився на 0,425, а це означає, підвищення забезпеченості власними обіговими коштами, а саме збільшення грошових коштів у національній валюті з 502,5 тис. грн. до 78334,5 тис. грн., або в 155,9 раз.

Коефіцієнт покриття або коефіцієнт платоспроможності (Кп.) характеризується оцінкою достатності обігових коштів для погашення боргів протягом року і обчислюється за формулою 3.7:

$$K_{п} = \frac{ОА}{K_{зоб}}, \quad (3.7)$$

де ОА – оборотні активи.

Для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» на кінець

звітного періоду (2020 року) Кп. = 273300,6 тис. грн./186340,8 тис. грн. = 1,467.

Розрахуємо аналогічний показник на початок звітного періоду (2020 року): Кп. = 219795,0 тис. грн./298417,8 тис. грн. = 0,736.

Таким чином, на кінець 2020 року платоспроможність підприємства зросла за рахунок значного зменшення поточних зобов'язань (на 112077,0 тис. грн.).

Динаміку коефіцієнтів абсолютної ліквідності та платоспроможності для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» в поквартальному розрізі за 2020 рік подано у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Динаміка коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності

Показник	Норматив	на 01.01.20р.	на 01.04.20р.	на 01.07.20р.	на 01.10.20р.	на 01.01.21р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,35	0,013	0,028	0,010	0,012	0,438
Коефіцієнт платоспроможності	1,0-2,0	0,736	0,857	1,443	0,983	1,467

Коефіцієнт абсолютної ліквідності на кінець 2020 року в порівнянні з початком року збільшився на 0,425 та вище за нормативне значення (0,2) на 0,238.

Коефіцієнт платоспроможності на кінець 2020 року в порівнянні з початком року збільшився на 0,731 і знаходиться у межах нормативного значення (рисунок 3.3).

Оцінка платоспроможності підприємства передбачає вивчення та аналіз причин фінансових утруднень підприємства.

Вивчається, як часто виникають платежі, тривалість прострочених боргів. Як правило, причинами неплатоспроможності бувають:

– невиконання плану з випуску та реалізації продукції;

– недотримання режиму економії, перевитрати по собівартості;

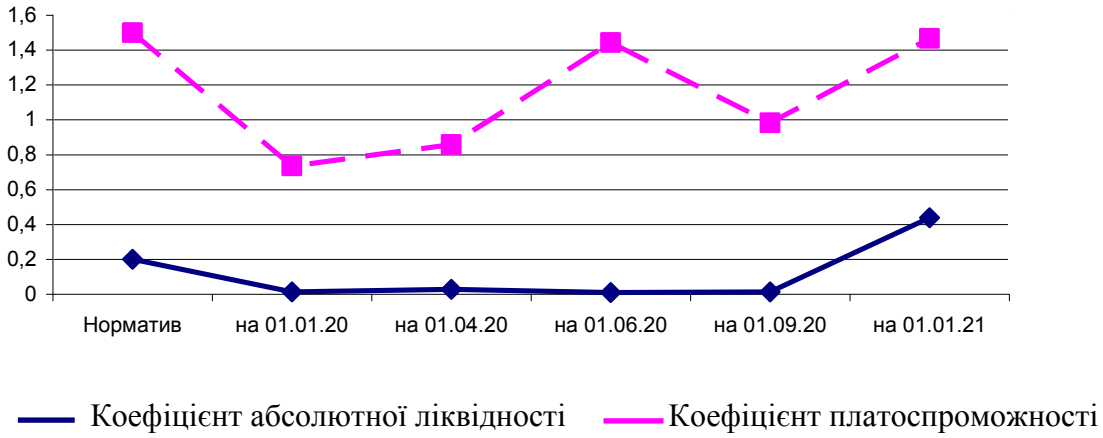

Рисунок 3.3 – Динаміка коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності

– недовиконання плану прибутків і як результат – нестача власних джерел самофінансування;

– високий процент оподаткування;

– відвернення коштів у наднормативні запаси сировини, матеріалів, готової продукції.

За 2020 рік платоспроможність підприємства підвищилась до нормативного значення. В порівнянні з попередніми роками відбувається покращення фінансового стану ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання», і як наслідок – приріст коефіцієнту платоспроможності, що робить підприємство більш привабливим для постачальників та інших кредиторів.

3.3 Напрями оптимізації розрахунків з покупцями та постачальниками підприємства

Логічним продовженням аналізу стану розрахунків на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» є узагальнення та порівняння результатів проведеного аналізу дебіторської та кредиторської

заборгованостей. Необхідність такого порівняння випливає із двостороннього відображення розрахунків підприємства, що досліджуються, у фінансовій звітності – з одного боку, дебіторській та, з другого боку, кредиторській заборгованості.

Суть запропонованої оцінки полягає у співставленні загальної величини дебіторської та кредиторської заборгованостей та в розрізі окремих її видів.

Крім того, доцільно використати «ряд аналітичних фінансових коефіцієнтів, що характеризують взаємне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та їх вплив на фінансовий стан підприємства» [57, с. 175].

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей є важливим елементом контролю за раціональним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» з огляду на дотримання стабільності його фінансового стану та поступального розвитку. Значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською завжди створює загрозу фінансовій стійкості і призводить до необхідності залучення додаткових джерел фінансування.

Щоб визначити, як впливає на фінансовий стан підприємства співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, що склалося на підприємстві, необхідно порівняти дані аналітичних таблиць за кілька років, а також проаналізувати ряд коефіцієнтів.

З метою аналізу стану розрахунків ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» шляхом порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості складається аналітична таблиця.

В даній таблиці відображені та співставленні балансові статті з розрахунків підприємства у розрізі дебіторів та кредиторів. Складання такої таблиці є зручним інструментом визначення існування перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською (таблиця 3.10).

Таблиця 3.10 – Порівняльна характеристика дебіторської та кредиторської заборгованості за 2020 рік

Дебітори	Тис. грн.	Кредитори	Тис. грн.
1	2	3	4
Товари, роботи та послуги, строк оплати яких не настав	46789,0	Товари, роботи та послуги, строк оплати яких не настав	169020,5
Товари, роботи та послуги, не сплачені в строк	97720,6	Розрахунки зі страхування	743,5
Інші дебітори	4583,8	Розрахунки з оплати праці	1591,3
		Аванси отримані	1480,8
		Розрахунки з бюджетом	649,5
		Інші кредитори	1940,2
Усього	149093,4	Усього	175425,8
		Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською	26332,4

Як видно з таблиці, кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську.

Сума перевищення становить 26332,4 тис. грн. Це свідчить про наявність у підприємства тимчасово вільних коштів, що позитивно впливає на фінансовий стан ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

Значна кредиторська заборгованість може свідчити і про загрозу фінансового стану підприємства, що може призвести в майбутньому до банкрутства. Але на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» такої загрози не існує, тому що кредиторська заборгованість зросла в основному за рахунок її збільшення щодо розрахунків за товари, роботи та послуги, строк оплати яких ще не настав.

Перш за все, порівняльний аналіз слід доповнити розглядом такого відносного показника, як співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, що розраховується за формулою 3.8:

$$K_{співв} = \frac{КЗ}{ДЗ}, \tag{3.8}$$

де Кспівв. – коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;

ДЗ – загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн.;

КЗ – загальна сума кредиторської заборгованості, тис. грн.

Нормативне значення цього показника визначено в межах від 1,5 до 2. Тобто нормальним вважається стан, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську не більше, ніж у 2 рази, але не менше, ніж у 1,5 раза.

На 2020 рік для ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» Кспівв. = 169020,5 тис. грн./96708,3 тис. грн. = 1,75.

Цей коефіцієнт знаходиться в межах нормативного значення. На 2019 рік коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості склав 1,72 (211866,7 тис. грн./123369,5 тис. грн.), тобто менше на 0,03 в порівнянні з 2020 роком, але також в межах нормативного значення.

Платоспроможність означає наявність у підприємства грошових коштів і еквівалентів, достатніх для розрахунків з кредиторської заборгованості, що вимагає негайного погашення.

Ознаками платоспроможності є наявність грошей у касі та на рахунку в банку. Отже, є три рівні платоспроможності: грошова, розрахункова, ліквідна.

Розрахуємо грошову платоспроможність підприємства в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11 – Грошова платоспроможність ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»

Засіб платежу	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020року (тис. грн.)	Платіжні зобов'язання продавця	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020 року (тис. грн.)
1	2	3	4	5	6
Каса	2,5	2,5	Короткострокові кредити	35546,5	1,3
Поточний рахунок	500,0	78237,5	Кредити, не	-	-

Продовження таблиці 3.11

1	2	3	4	5	6
			погашені в строк		
Валютний рахунок	151,6	122,7	Кредитори	211866,7	169020,5
Інші рахунки	-	94,6	Інші пасиви	34837,2	1940,2
Короткострокові фінансові вкладення	3352,9	3085,0			
Всього	4007,0	81542,3	Всього	282250,4	170962,0
Коефіцієнт грошової платоспроможності	0,014	0,477			

Грошова платоспроможність підприємства за рік значно збільшилася – на 0,463, отже, зросла спроможність підприємства негайно погасити свою заборгованість.

Розрахункова ліквідність ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» наведена в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12 – Розрахункова ліквідність

Засіб платежу	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020 року (тис. грн.)	Платіжні зобов'язання	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020 року (тис. грн.)
Грошові кошти	654,1	78457,2	Короткострокові кредити	35546,5	1,3
Готова продукція	16502,4	25373,2	Кредити, не погашені в строк	-	-
Дебітори	123369,5	96708,3	Кредитори	211866,7	169020,5
Інші активи	824,6	2031,6	Інші пасиви	34837,2	1940,2
Всього	141350,6	202570,3	Всього	282250,4	170962,0
Коефіцієнт розрахункової платоспроможності	0,501	1,185			

За даними таблиці 3.12 можна побачити, що на кінець року розрахункова ліквідність аналізованого підприємства зросла в 2,36 разів.

Оцінимо за даними підприємства загальну оцінку ліквідності активів в таблиці 3.13.

За даними таблиці видно, що поточні активи перевищують за

величиною поточні зобов’язання, і підприємство вважається таким, що успішно функціонує.

Таблиця 3.13 – Ліквідна платоспроможність

Засіб платежу	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020 року (тис. грн.)	Платіжні зобов'язання	На початок 2020 року (тис. грн.)	На кінець 2020 року (тис. грн.)
Грошові кошти, розрахунки та інші активи	32007,6	113295,2	Кредити під запаси і витрати	35546,5	1,3
Запаси та затрати	729211,2 (60884,7+ +668326,5)	809035,0 (60212,2+ +748822,8)	Кредити, не погашені в строк	-	-
			Кредити та інші пасиви	34837,2	1940,2
			Власні оборотні кошти	158729,7	213088,5
Всього	761218,8	922330,2	Всього	229113,4	215030,0
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	3,322	4,289			

За даними таблиці 3.13 на кожну одну гривню поточних зобов’язань ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» мало на початок і кінець року 3,32 грн. і 4,29 грн. відповідно.

Відомо, що оцінка рівня платоспроможності дається за даними балансу на основі характеристики ліквідності оборотних коштів, тобто з урахуванням часу, необхідного для перетворення їх у готівку, а також за даними Звіту про фінансові результати та за даними Приміток до річної фінансової звітності.

Підвищення рівня платоспроможності ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» залежить від поліпшення результатів його виробничої та комерційної діяльності. Разом з цим надійний фінансовий стан залежить також від раціональної організації використання фінансових ресурсів.

Тому в умовах ринкової економіки здійснюється не тільки оцінка активів та пасивів балансу, а також і поглиблений щоденний аналіз стану і

використання господарських засобів.

Доцільно зробити аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості за відповідними ї статтями у звітному періоді (таблиця 3.14).

З таблиці видно, що підсумкове значення кредиторської заборгованості на 26332,4 тис. грн. перевищує підсумкове значення по дебіторської заборгованості за рахунок заборгованості постачальникам, строк оплати яких не настав та інших розрахунків.

Таблиця 3.14 – Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» на кінець 2020 року

№ п/п	Розрахунки	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
				дебіторської	кредиторської
1	За товари, роботи і послуги: - строк оплати яких не настав; - не сплачені в строк	 46789,0 97720,6	 169020,5 -	 97720,6	122231,5
3	По авансах отриманих	0,0	1480,8		1480,8
5	З бюджетом		649,5		649,5
6	По оплаті праці	-	1591,3		1591,3
7	По страхуванню	-	743,5		743,5
8	З іншими Дт та Кт	4583,8	1940,2	2643,6	
Всього		149093,4	175425,8	95077,0	126696,6

Якщо аналізувати в розрізі статей, то по кредиторській заборгованості значну суму складає заборгованість за товари, роботи та послуги, строк оплати яких не настав (96,97 % від загальної кредиторської заборгованості).

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей в динаміці відображено на рисунку 3.4.

Проведений аналіз свідчить, що розрахунковий баланс ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» за визначений термін має пасивне сальдо. Тобто проведені розрахунки підтверджують незбалансовану

політику формування оборотних коштів, що застосовує підприємство для забезпечення власної платоспроможності.

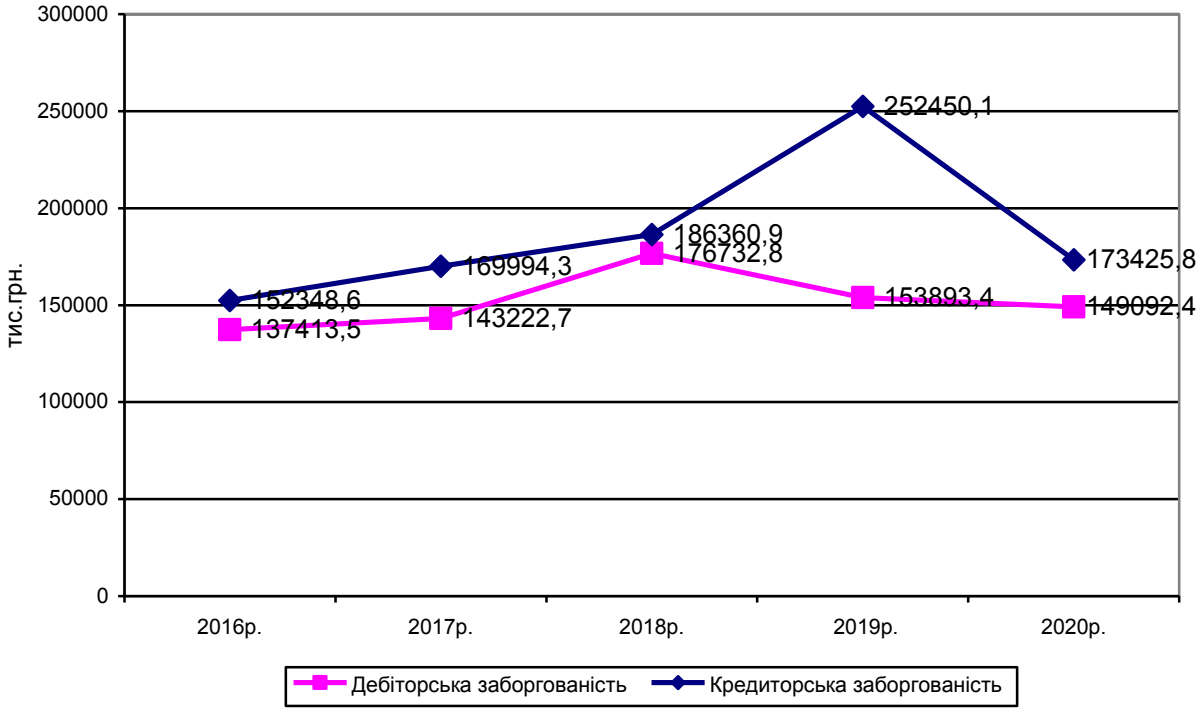

Рисунок 3.4 – Порівняння обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей за товари, роботи, послуги

Як ми бачимо, кредиторська заборгованість протягом значного періоду перевищує дебіторську заборгованість. Хтось із науковців вважає, що така ситуація свідчить про оптимальне використання власних коштів, на підставі того, що в оборот залучається більше коштів, ніж відволікається з обороту.

Інші науковці вважають таку ситуацію негативною, у зв'язку з тим, що підприємство зобов'язане погашати свої борги своєчасно за рахунок вже отриманих коштів від реалізації.

Це спонукає проведення дослідження причин виникнення кожного виду заборгованості, з урахуванням особливостей господарчого процесу на підприємстві.

В цілому аналіз механізму управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання»

свідчить, що підприємство має на меті забезпечити ефективність використання своїх активів і пасивів. Але потрібно приділити увагу структурі дебіторської заборгованості, яка при використанні нормальних джерел її формування може негативно впливати на показники фінансової стійкості.

Рекомендується також визначити тісноту зв'язків змін дебіторської та кредиторської заборгованості, з одного боку, та обсягу реалізації – з іншого. Цей зв'язок може оцінюватися на основі темпів зростання (порівнюють темпи зростання заборгованості з темпами зростання обсягу реалізації).

Аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості передбачає оцінку їх оборотності. Оцінка оборотності проводиться за показниками:

– тривалості періоду погашення заборгованості;

– швидкості обороту (коефіцієнт оборотності).

За розрахунками, проведеними у передніх підрозділах цього розділу, маємо такі фактичні дані для порівняння:

– тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості складає 36,5 днів, кредиторської – 83,5 днів, тобто дебіторська заборгованість погашається швидше за кредиторську в 2,3 раза, що говорить про налагоджену систему розрахунків з покупцями на підприємстві;

– коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості складає 9,8 раза, кредиторської – 4,3 раза, що говорить про те, що кредиторська заборгованість обертається в 2,3 рази повільніше за дебіторську, що також є позитивним для фінансового стану ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

Показник тривалості кредиторської заборгованості перевищує показник тривалості дебіторської заборгованості на 47 днів. Це означає, що ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» вміє так управляти кредиторською заборгованістю, щоб утримувати позики довше, ніж дозволяти це робити своїм боржникам.

В сучасних умовах ринкової економіки доцільно звернути увагу на такий важливий чинник, як інфляція. Мається на увазі пряма залежність

«ціни» фінансових зобов'язань підприємства, які воно має на даний момент (кредити, кредиторська заборгованість), і грошових зобов'язань партнерів на його користь (дебіторська заборгованість) від темпів майбутньої інфляції. В умовах інфляції дебіторська заборгованість, як і інші активи та пасиви, знецінюється. А це означає, що всі дії підприємства у сфері фінансових відносин з партнерами (визначення договірних цін на сировину, матеріали, готову продукцію свого виробництва, вибір тих чи інших форм розрахунків, вирішення питань щодо одержання банківських кредитів, авансів покупців, перерахування авансів постачальникам і безліч інших) мають базуватися на якомога точному прогнозуванні темпів майбутньої інфляції. У зв'язку з цим необхідно підрахувати втрати від її знецінення та визначити реальну суму заборгованості. Вона визначається шляхом коригування середньорічних залишків дебіторської заборгованості на рівень інфляції за рік. Наприклад, темп інфляції склав приблизно 25 %. Підрахуємо реальну суму середньорічної дебіторської заборгованості: 96708,3 тис. грн. х 0,25 = 24177,08 тис. грн. Тобто сума знецінення дебіторської заборгованості або втрат, пов'язаних з інфляцією, буде дорівнювати – 96708,3 тис. грн. - 24177,08 тис. грн. = 72531,22 тис. грн.

Що стосується кредиторської заборгованості, то її реальна сума, скорегована на індекс інфляції, буде дорівнювати 42255,12 тис. грн. (169020, тис. грн. х 0,25). І сума економії від знецінення кредиторської заборгованості буде складати 126765,38 тис. грн. (169020,5 тис. грн. – 42255,12 тис. грн.).

У кінцевому підсумку від зміни суми дебіторської та кредиторської заборгованості (під впливом інфляції) підприємство може отримати реальну економію у розмірі перевищення економії від знецінення кредиторської заборгованості втрат, пов'язаних зі знеціненням дебіторської заборгованості. Таким чином, отримана економія дорівнює 54234,16 тис. грн. (126765,38 тис. грн. – 72531,22 тис. грн.). Перевищення кредиторської заборгованості підприємства сприятливо впливає на фінансовий стан ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» і забезпечує його додатковим джерелом

коштів. Важливо тільки контролювати цю тенденцію і не допускати посилення залежності від цього джерела.

При прискоренні темпів інфляції, коли сплата боргів відбувається дедалі менш «цінними» грошима, підприємству доцільно мати так звану позицію «нетто-дебітора», за якої його грошові зобов'язання на користь своїх контрагентів перевищують свої зобов'язання його контрагентів та інші активи в грошовій формі, тобто має місце перевищення кредитів і кредиторської заборгованості над дебіторською. У цій позиції ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» має можливість отримувати інфляційний прибуток і нарощувати рентабельність свого капіталу. Позиція «нетто-кредитора» (перевищення активів у грошовій формі над сумою грошових зобов'язань) з наростанням темпів інфляції призводить до погіршення фінансово-господарського становища ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання».

На ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» методика розрахунків з покупцями ведеться на основі господарських договорів, в яких обумовлюється порядок оплати заборгованості за відвантажену товарну продукцію: або отримання передоплати за відвантажену продукцію, або отримання часткової (найчастіше у розмірі 50%), або повної оплати за відвантажену продукцію.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин по товарних операціях служать первинні документи з обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

ВИСНОВКИ

На основі критичного дослідження законодавчих, нормативно-інструктивних документів, теоретичних підходів до організації операцій по розрахункам з покупцями та постачальниками, а також практичного досвіду ведення обліку цих розрахунків на підприємстві ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» у кваліфікаційній роботі зроблені наступні висновки та пропозиції:

Уточнено характеристику поняття «минула подія» як перша з двох подій господарської операції, що здійснюється з метою збільшення економічних ресурсів (одержання товарів, робіт, послуг, передоплат) в розрахунку на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване зменшення ресурсів при погашенні зобов’язань. Таким чином минулу подію визначають як господарську операцію за результатами якої виникає заборгованість перед постачальниками.

Вивчено організацію обліку операцій по розрахункам з покупцями та постачальниками. Встановлено, що для обліку дебіторської заборгованості покупців і замовників на ТОВ «Запорізький завод високовольтного обладнання» використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», а дебіторська заборгованість, по якій строк позовної давності закінчився списуються по кожному зобов'язанню на підставі даних проведеної інвентаризації, письмового обґрунтуванню, наказу (розпорядження) керівника організації та відносяться на рахунок резерву сумнівних боргів. Зазначено, що інформація про розрахунки з постачальниками обліковується у Відомості розрахунків, а саме рахунок 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», а також рахунок 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» для обліку іноземних постачальників і всі товари, що надходять на склад, ретельно перевіряють, встановлюється відповідність їх якості, кількості, асортименту умовам

поставок і супровідним документам.

Обґрунтовано доцільність відображення в обліку резерву сумнівних боргів на підставі організації аналітичного обліку за групами боржників за умови використання субрахунку 363, що надасть можливість задовольняти інформаційні потреби облікового персоналу в розрізі структурних елементів та дозволить окреслити суми заборгованості, що вилучені з господарського обороту різними дебіторами для цілей управління та контролю.

На підставі проведеного дослідження запропоновано для ведення обліку розрахунків з постачальниками до рахунків 631 та 632 ввести наступні субрахунки: 631/1 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не наступив», 631/2 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками за умови попередньої оплати», 631/3 «Розрахунки перед вітчизняними постачальниками за відстроченими платежами», 632/1 «Розрахунки з іноземними постачальниками, термін сплати яких не наступив», 632/2 «Розрахунки з іноземними постачальниками за умови попередньої оплати», 632/3 «Розрахунки з іноземними постачальниками за відстроченими платежами».

Застосування запропонованих субрахунків дасть змогу покращити рівень управління в контексті нарощення ділової репутації суб'єкта господарювання та зміцнення його конкурентних переваг на ринку.

Проаналізовано стан розрахунків з контрагентами. Зазначено, що частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних коштів значно зменшилась і найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості, становить заборгованість за строками виникнення до 3-х місяців, в тому числі за товари, роботи, послуги, строк оплати яких не настав, Відмічено, що фінансова служба підприємства організовує систематичний контроль за станом оплати покупцями відвантаженої продукції і при виникненні простроченої дебіторської заборгованості – застосовує заходи щодо припинення подальшої поставки продукції боржникам та повернення боргу. Розрахунки з кредиторами на підприємстві мають задовільний стан на

підставі того, що підприємство не допускає наявності простроченої заборгованості.

Доведено необхідність проведення порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості, що є важливим елементом контролю за раціональним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості з огляду на дотримання стабільності його фінансового стану та економічного розвитку. Обґрунтовано сутність запропонованої оцінки з використанням ряду аналітичних фінансових коефіцієнтів, що характеризують взаємне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та їх вплив на фінансовий стан підприємства.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник / за ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 384 с.
2. Бєлозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіст*. 2009. №11. С. 23-28.
3. Белялов Т.Е. Аналіз форм і методів управління дебіторською заборгованістю у складі оперативних фінансових активів корпорації *Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал*. Київ, 2015. №9.
4. Бідюк О, Соколова-Гонтаренко І., Шара Є. Бухгалтерський фінансовий та податковий облік : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2019. 424 с.
5. Білик М. Управління дебіторською заборгованістю підприємств *Фінанси України: Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал*. Київ, 2008. №12. С. 48-67.
6. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2014. 592с.
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Київ : Ника-Центр, Эльга, 2010. 528 с.
8. Блонська В.І., Толопка Н.Б. Вдосконалення управління дебіторської заборгованістю в умовах дефіциту оборотних коштів *Наука й економіка*. 2009. №4(16) Т.2.. С. 18-22.
9. Бондаренко О.М., Масюк І.І. Шляхи вдосконалення мінімізації дебіторської і кредиторської заборгованості та управління ними *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 4. С. 26-29.
10. Борисов А.Б. Великий економічний словник. Київ : Кн. мир, 1999. 895 с.
11. Боярова О.А. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства *Облік і фінанси АПК*. 2015. № 4. С. 41-44.
12. Бригхем Юджин Ф., Эрхардт Майкл С. Фінансовий менеджмент. Київ :

Буклет, 2012. 960 с.

13. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах. Житомир: Рута, 2013. 544 с.
14. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Панасюк В. М., Мельничук І. В., Мужевич Н.В. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 328 с. URL : file:///C:/Users/1/Downloads/ZAZA.pdf.
15. Бухгалтерський фінансовий облік / За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2009. 832с.
16. Ван Хорн Дж., Вахович. Дж. Основы финансового менеджменгта. Київ : Буква, 2008. 1232 с.
17. Великий економічний словник / за ред. А. М. Азрилияна. Київ : Інститут нової економіки, 1997. 864 с.
18. Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б., Кисла В.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика : навч.-практ. посіб. Київ : ЦУЛ, 2017. 536 с.
19. Ганусич В.О. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2016. Вип. 1(1). С. 441-445.
20. Гайдучок Т.С. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі. URL : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe.
21. Голов С. Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.
22. Грабова Н.Н., Добровский В.Н. Бухгалтерський учет в производственных и торговых предприятиях. К.: А.С.К., 2008. 624с.
23. Гребельний В.І. Фінанси підприємств. Київ : Видавництво Європейського університету , 2014. 232с
24. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств *Економічний простір*. 2015. № 19. С. 124-131 URL :

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_19/gunya.pdf.

25. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка.* 2009. № 2. С. 202-205.
26. Економіка підприємства: Підручник / за ред. С.Ф. Покропивного Київ : КНЕУ, 2011. 528 с.
27. Євлаш Т. Методичні підходи до удосконалення класифікації дебіторської заборгованості Економічний аналіз. 2014. Випуск 5. С. 255-258 URL : http://www.econa.at.ua/Vypusk_5/ yevlash.pdf.
28. Єригіна І.О. Проблема управління дебіторською заборгованістю підприємства та шляхи її вирішення URL : http://intkonf.org/index.php?s=%EF%&paged=226.
29. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання. 2007. 1072 с.
30. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. №291. URL : http://zakon4.rada. gov.ua/ laws/show/z0893-99. (дата звернення 11.09.2021р.).
31. Калабухова С.В. Аналіз і управління дебіторською заборгованістю. *Придніпровський науковий вісник*. 2004. № 40. С. 89-95.
32. Колеснікова О. М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті податкового кодексу України. *Ефективна економіка*. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=772.
33. Конторщикова О. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. Економіка, фінанси, право. 2015. №7. С. 168-193.
34. Лазебна Ю. М. Відображення довгострокової дебіторської заборгованості з фінансового лізингу в обліку та звітності URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/23.htm.
35. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік : підручник. Київ : ЦУЛ, 2019. 736 с.

36.Лігоненко Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навч. посіб. Київ : КНТЕУ, 2008. 276 с.

37.Матицина Н.Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит: Науково-практичний журнал*. 2014 . №7. С. 111-119.

38.Мних Є.В. Економічний аналіз : підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 412с.

39.Момот Т.В., Бреславська Г.М. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Коммунальное хозяйство городов*. 2008. №85. С. 207-211

40.Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А. Економічний енциклопедичний словник. Львів : Світ, 2005. 568с.

41.Нашкерська Г.В. Фінансовий облік: навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 503с.

42.Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №7. С. 67-71.

43.Новікова Н.М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал.* 2013. №1. С. 89-93.

44.Партин Г.О., Загородній А.Г. Управлінський облік : навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 303 с.

45.Партин Г.О., Селюченко Н. Є. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Львів : Львівська політехніка, 2010. 332 с.

46.План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва від 19.04.2001 р. №186. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01. (дата звернення 11.09.2021р.).

47.Податковий кодекс України №2856-VI від 23.12.2010. URL : http://rada.gov.ua. (дата звернення 01.10.2021р.).

48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : Наказ Міністерства фінансів України 08.10.1999 р. №237. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99. (дата звернення 01.10.2021р.).
49. П(С)БО 11 «Зобов'язання». Затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 20 від 31.01.2000 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00. (дата звернення 01.10.2021р.).
50. П(С)БО №13 «Фінансові інструменти». Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.01 р. № 559. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/zl05001 (дата звернення 01.10.2021р.).
51. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14. (дата звернення 01.10.2021р.)..
52. Пушкар М.С. Фінансовий облік. Тернопіль : Карт–Бланш, 2014. 628с.
53. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2017. 688с.
54. Сиротинська А.П. Дебіторська заборгованість як джерело прискорення обертання коштів. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse /2010_3/26.pdf.
55. Стельмащук А.М., Смоленюк П.С., Рекамен К.В. Бухгалтерський облік : підруч. Київ : Знання, 2018. 528 с.
56. Стоун Д., Хітчинг К. Бухгалтерський облік та фінансовий аналіз. Київ : «Литера плюс». 2008. 302 с.
57. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. Київ : Алерта, 2012. 485 с.
58. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність : підруч. Київ : АЛЕРТА, 2016. 928с.
59. Тринька Л. Я. Економічний аналіз : навч.-метод. посіб. Київ : Алерта, 2018. 567 с.
60. Учет – 2000: бухгалтерский и налоговый: Дніпропетровськ : Статус-Кво

97, 2000. 552 с.

61. Фінансовий менеджмент : підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна. Київ : КНЕУ, 2017. 534 с.
62. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / за ред. Момот Т.В. Київ : ЦУЛ, 2011. 712 с.
63. Фінансовий облік : підручник / П.Н. Денчук, Я.Д. Крупка, З.В. Задорожний та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 451 с.
64. Харченко Н. Списання заборгованості за товарами і авансами. *Баланс.* 2018. №45. С. 13-18.
65. Хендриксен Е. Е., Ван Бреда М.Ф. Теорія бухгалтерського обліку / за ред.. Я. В. Соколова. Київ : Літера, 2007. 576 с.
66. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 566с.
67. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік. Київ : Академія, 2012. 672 с.
68. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення 28.02.2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення 01.10.2021р.).
69. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. URL : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe.
70. Чумаченко П.Я. Економічний аналіз : підручник. Київ : КНЕУ, 2009. 540с.
71. Шилян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз. Київ : А.С.К., 2014. 240с.
72. Day G. Wharton on Dynamic Competitive Strategy / George Day, David Reibstein. New York: Wiley, 2004. 411 p.
73. Bragg S.M. Accounting Best Practices. Wiley, 2010. 512 p.
74. Barker R. Short Introduction to Accounting. Cambridge University Press, 2012. 171 p
75. Kimmel Paul D., Weygandt Jerry J., Kieso Donald E. Accounting – Tools for business decision making Wiley, 2011. 1458 p.

76. Warren C.S. Survey of Accounting Cengage Learning, 2012. 736 p.
77. Weygandt J., Kimmel P., Kieso D. Financial Accounting IFRS 2nd Edition /Jerry Weygandt, Paul Kimmel, Donald Kieso; John Wiley & Sons, Inc. 2013. 886 p.